ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года | № 140 (4921) СУБОТА, 21 лістапада 1998 года | Кошт у розніцу — 4000 руб.

Дыскусія: якой быць сістэме выхавання?

Хто першы зробіць крок насустрач?

Пытанне выхаваўчай работы ў школе ва ўмовах рэфармавання сістэмы адукацыі паўстае сёння вельмі востра, улічваючы тое, што адной з задач рэформы з'яўляецца найбольш поўная дыферэнцыяцыя навучання, якая прадугледжвае глыбокае вывучэнне асобы дзіцяці, яго патэнцыяльных магчымасцей і здольнасцей. Калі прааналізаваць выхаваўчы працэс, становіцца зразумела, што ён складаецца з дзвюх асноўных частак: урока — з аднаго боку, пазакласнай работы — з другога. Ад майстэрства і прафесіяналізму настаўніка-прадметніка ў многім залежыць, які вынік мы атрымаем у будучым: упэўненага ў сабе выдатніка ці харашыста, альбо дзіця, якое страціла цікавасць да вучобы ці мае адхіленні ў паводзінах, альбо якое папоўніць групу "цяжкіх" падлеткаў.

Пры пераходзе з пачатковай школы ў сярэднюю, ад аднаго настаўніка да настаўнікаў-прадметнікаў, у некаторых вучняў зніжаецца паспяховасць, губляецца цікавасць да навучання. І потым, не маючы магчымасці рэалізаваць свае незапатрабаваныя здольнасці, дзеці імкнуцца самавыразіцца іншым чынам. А гэты спосаб самавыражэння часцяком прыводзіць іх у групы "цяжкіх", г.зн. з-за няправільнай ацэнкі патэнцыяльных магчымасцей дзяцей мы самі губляем іх на нейкім этапе.

Другая частка выхаваўчай работы — гэта пазакласная і пазашкольная работа, вывучэнне соцыуму вучняў, іх узаемаадносін у сям'і. У гэтым накірунку асноўная праца з дзецьмі вядзецца класным кіраўніком, сацыяльным педагогам, псіхолагам школы.

Сацыяльнае акружэнне дзіцяці, асяроддзе яго ўзаемін будзе стымуляваць самарэалізацыю альбо ў дасягненні дакладна сфармуляванай мэты, альбо ў накірунку пасіўнасці і, што яшчэ горш, агрэсіі да ўсяго навакольнага. Як часта мы сутыкаемся з сітуацыяй, калі здольнае дзіця становіцца непаспяваючым вучнем, пачынае прапускаць урокі, праяўляе агрэсію. Такая сітуацыя звычайна ўзнікае пры пагаршэнні ўзаемаадносін у сям'і, калі дзіця прадастаўлена самому сабе ці проста пазбаўлена элементраных ўмоў нармальна жыць і вучыцца. І першай, на жаль, хто працягвае руку такім дзецям, з'яўляецца вуліца з яе кампаніямі і ўяўнай незалежнасцю. Не ўпусціць такі момант (узнікненне праблемы ва ўзаемаадносінах у сям'і) для нас, педагогаў, вельмі важна, паколькі працаваць па факту, калі праблема ўжо ўзнікла, даволі складана, а часам і не мае ніякага сэнсу.

Калі своечасова ўбачыць праблему ўзаемаадносін у сям'і, калі акружыць такое дзіця клопатам, запоўніць яго вольны час цікавымі справамі, накіраваць яго энергію на развіццё ўласных здольнасцей — школа, а не вуліца стане для яго тым месцам, дзе будзе магчымасць самарэалізацыі як асобы.

Толькі творчае супрацоўніцтва і садружнасць адміністрацыі школы, сацыяльна-псіхалагічнай службы, класных кіраўнікоў, настаўнікаў-прадметнікаў, нашы сумесныя комплексныя дзеянні ў выхаваўчай рабоце з вучнямі могуць прынесці добры плён. І без удзелу ў гэтым працэсе сям'і нам ніяк не абысціся. Школа першая павінна зрабіць крок насустрач бацькам вучня.

Ігар ЧУМІЛА,
дырэктар сярэдняй школы №59 Мінска.

Веды і педагагічнае майстэрства настаўніцы англійскай мовы Язершчанскай сярэдняй школы Гарадоцкага раёна Л.Д.Прахаравай здабылі ёй пашану вучняў і калег.

Фота Юрыя БОНДРАВА.

Будні школы-інтэрната

На ўзбочыне

Я так і не ведаю, дзе канкрэтна ў Бешанковічах знаходзіцца дапаможная школа-інтэрнат для дзяцей, якія маюць адхіленні ў псіхалагічным развіцці. Мы прымчалі некуды на ўзбочыну шашэйкі Мінск — Віцебск, па якой я толькі што ехаў на падарожнай машыне, за прыгожы сасновы бор. Даставілі мяне на месца інтэрнатаўцы на сваім транспарце. Я ўпершыню ў жыцці праехаўся на БМВ.

Утульна і цёпла ў інтэрнаце. Гэтаксама ж — і ў кабінеце дырэктара Мікалая Аляксеевіча Ятчанкі. Тут у выглядзе тканага дывана, двух бюстаў розных памераў і канфігурацый, а таксама поўнага збору твораў жыве Уладзімір Ільіч Ленін.

— Па закліку сэрца? — пытаюся, ківаючы на правадыра.

— Ды так, есці не просіць, — адказвае гаспадар кабінета. — Не люблю, калі штосьці валяецца ў беспарадку.

Мікалай Аляксеевіч сапраўды не любіць беспарадку. Можа, адсюль і пайшло яго незвычайнае "хобі". Ятчанка гатоў сабраць усе пакалечаныя часам ды людзьмі бюсты, статуэткі, помнікі, якіх нямала гаруе на вуліцах, на скрыжаваннях, ля розных арганізацый ды ўстаноў. Адны без рук, другія без ног.

Я быў параіў Мікалаю Аляксеевічу ў блізкім, прыінтэрнацкім лясочку зрабіць музей гіпсавых ды бронзавых фігур кшталту англійскага музея мадам Цюсо. А што, сапраўды есці не просяць. А мо пайшлі б сюды экскурсіі ды паплылі б грошы, якія зусім не лішнія сёння для інтэрната. Бо жывыя насельнікі гэтай установы, у адрозненне ад гіпсавых, есці просяць. І яны таксама пакалечаны жыццём. Апынуўшыся на ўзбочыне жыцця, дзеці, вядома, не вінаватыя, што яны такімі нарадзіліся. Вінаватыя мы, дарослыя. Гэта мы не змаглі стварыць ім такія ўмовы, каб яны раслі паўнацэннымі гаспадарамі свайго лёсу. Не ведаю, але, пабываўшы ў падобных інтэрнатах, хочацца зрабіць для некаторых бацькоў такія рэзервацыі, з якіх бы яны ніколі не выйшлі ды, прабачце, не пладзілі б сабе падобных. Але гэта ўжо іншы, сацыяльна-прававы аспект праблемы. Пакуль жа маем тое, што маем. Дзяржава ўзяла на сябе клопат пра дзяцей з адхіленнямі ў псіхічным развіцці, стварыўшы для іх інтэрнаты, такія, як у Бешанковічах. Дзеці тут добра забяспечаны, яны не ведаюць, што такое нястача. Добра ці кепска? І добра, і кепска. Выйшаўшы неўзабаве за сцены інтэрната, маладыя людзі стануць утрыманцамі, якія не ведаюць цаны кавалку хлеба, а галоўнае, не здольны спланаваць свайго бюджэту. А ўтрымліваць іх проста не будзе каму. Слушна заўважае намеснік дырэктара школы Раіса Іванаўна Плаксіцкая, дзелячыся ўражаннямі ад наведвання бацькоў гэтых няшчасных дзяцей.

— Заходзіш — стаіць печ, якісьці стол, якаясьці лава і груда рыззя ў куце. Шукалі нашы дзяўчаты хаця б падабенства нейкай лыжкі ці міскі, каб можна было есці — так і не знайшлі...

Дзеці едуць на выхадныя дадому, а назад ім няма ў чым вярнуцца: бацькам "дапамаглі". На той выпадак трымаюць у інтэрнаце "недатыкальны запас" адзення, сабранага абы-дзе. Нітка да ніткі — беднаму кашуля. Калі ў інтэрнаце для дзяцей-сірот, як, скажам, у Бягомлі, дзяржава яшчэ забяспечвае небаракаў адзеннем, то ў "звычайных" дапаможных інтэрнатах вось ужо пяць гадоў, як адзеннем не забяспечваюць, дзеці фактычна пакінуты на волю лёсу. А жыць жа неяк трэба.

— Пасеялі сёлета тры гектары ячменю, — хваліцца Мікалай Аляксеевіч, — буракі, капуста свая, маем сем гектараў саду.

— Яблыкі здаяце?

— Ага, можа, няёмка казаць, на спіртзавод, у Чашнікі.

— Чаму ж няёмка? Грошы — яны не пахнуць.

— Яшчэ вунь як пахнуць, — не згаджаецца дырэктар. — Зайдзіце ў нашы цяпліцы. Мы туды перасадзілі на зіму каалы, і ўжо неўзабаве яны зацвітуць зноў. Цудоўны пах і — жывыя грошы.

І мы — ідзём. Праз дворык, па ўзмежку поля, іхняга поля, дзе вырошчваюць сваю агародніну. Спускаемся ніжэй, да Заходняй Дзвіны, на беразе якой стаіць інтэрнат.

— Бяда цэлая, — разводзіць дырэктар рукамі. — Як толькі вясна, дык дзеці вуды ў рукі і бягуць на рэчку. А берагі тут стромыя, небяспечныя.

Спускаемся бліжэй да ракі, каб паглядзець іх ачышчальныя збудаванні. Нідзе ў горадзе няма такіх. Усё тут прадугледжана: дзве копанкі, маса лабірынтаў, магутныя дзвіжкі — хітра прыдуманая сістэма, праходзячы праз якую, вада паступае ў Дзвіну ўжо чыстаю. А далей — іх гаспадарчы двор.

— Трымаем некалькі свіней, — кажа дырэктар, — а ўлетку, калі народ наш раз'язджаецца, здаём іх.

На гаспадарчым двары — нарыхтаваныя дровы. На ўсякі выпадак, раптам цэнтралізаваная кацельня падвядзе. Тут жа — амаль што сабраны трактар. О, як збяруць трактар, адразу паменее праблем: і адвезці, і засеяць, і ўбраць... Пакуль жа ў гаспадарцы ёсць аўтобусік, якому дваццаць адзін год (дый то не новым сюды паступіў), той самы БМВ па мянушцы "казёл". Быў яшчэ дваццаціпяцігадовы конь. Праўда, будзем справядлівымі, абяцаюць хутка даць інтэрнату новы транспарт. Але ж ужо сёння трэба кожны дзень падвозіць прадукты, каб накарміць сто сорак трох выхаванцаў. Бывала, што і на тачках малако вазілі, балазе малаказавод побач. Усялякае бывала.

Вось так і жывуць. Шукаюць спонсара, пажадана багатага, бо рамы тут на вокнах не мянялі дваццаць гадоў, сантэхніка даўно плача, чакае замены. Ды ўвогуле, ад самага пачатку свайго існавання навучальная ўстанова не ведала капітальнага рамонту. А ёй ужо хутка чвэрць стагоддзя.

Вось так і жывуць, эканомячы кожную капейку. Дырэктар — запаслівы чалавек. Непатрэбнымі сталі арэлі Дому культуры — выпрасіў. Няхай сабе без матора, але дзеці самі "заводзяць" іх па чарзе. І катаюцца. Стадыён някепскі пабудаваны. Мноства тут спартыўных трэнажораў, дзецям ёсць дзе займацца, бо зала спартыўная ў іх вельмі маленькая. І тым не менш хакейная каманда з інтэрната пабывала ўжо за мяжою.

Вось так і жывуць. Хоць і ў райцэнтры, але ж на ўзбочыне. Вырастуць, навучацца тут, у інтэрнаце, шыць, майстраваць, можа, трапяць вучыцца далей у спецыяльнае ПТВ (ёсць такія: тры — у Віцебску, адно — у Друі, на Браслаўшчыне), авалодаюць прафесіямі муляра, тынкоўшчыка... Можа, і вынесе іх на дарогу, патрапяць у наезджаную каляіну, калі пашанцуе... А можа... Жыццё зараз такое.

Уладзімір МІХНО.

Вачыма студэнта

Містэр Сміт, які не саромеецца вучыцца ў студэнтаў

У Беларускім дзяржаўным эканамічным універсітэце з'явіўся новы выкладчык. Здаецца, што тут дзіўнага — звычайная з'ява. Але вось прозвішча выкладчыка даволі незвычайнае — Сміт. І ён сапраўдны амерыканец.

Ён прыехаў са Злучаных Штатаў Амерыкі ў нашу сінявокую Беларусь, каб выкладаць эканоміку ў Беларускім дзяржаўным эканамічным універсітэце. Нам невядома, чым яго завабілі на Беларусь, дзе трэба сапраўды быць адданым ідэі чалавека (бо ні пра якія матэрыяльныя здабыткі можна і не згадваць)? Але для нас гэта не так ужо і істотна. Галоўнае, што пра студэнцтва паклапацілася кіраўніцтва вышэйшай навучальнай установы і здолела запрасіць на Беларусь прафесара Мічыганскага універсітэта. За цэлы год, які ён тут прабудзе, студэнты здолеюць атрымаць выдатную моўную практыку і веды па эканоміцы. Гэта вельмі патрэбна для будучых спецыялістаў у галіне міжнародных эканамічных адносін — авалодаць замежнай мовай, зрабіць яе падуладнай сабе, бо трэба будзе ўмець данесці да міжнароднай аўдыторыі сваё, і данесці гэта прафесійна. На вялікі жаль, універсітэт не ў стане паслаць сваіх студэнтаў за мяжу на стажыроўку, каб прайсці моўны трэнінг у замежным асяроддку, таму тым больш важныя такія візіты іншаземцаў.

Але не асвятленне моўных аспектаў падрыхтоўкі будучых эканамістаў з'яўляецца галоўнай мэтай майго допіса. Я хачу падзяліцца сваімі ўражаннямі ад амерыканскага працэсу навучання, у якім мне давялося прыняць удзел.

Перш за ўсё, любы курс містэр Сміт пачынае з вызначэння яго (курса) мэтаў, што натуральна, бо заўсёды цікава ведаць, якая практычная карысць будзе ад вывучэння той ці іншай дысцыпліны.

Потым, вельмі ўражвае яго лаяльнасць да студэнтаў падчас лекцый і семінараў. Ніколі не чуў ад яго слова незадавальнення наконт нашых спазненняў, пропускаў і г.д. Містэр Сміт ніколі не настойвае, каб мы адказвалі яму на семінарах і актыўна ўдзельнічалі ў абмеркаваннях. Ён нават намагаецца зрабіць нашы заняткі больш вольнымі, каб у нас не знікала цікавасць да іх, вельмі часта дазваляе сабе жарты, што робіць яго тлумачэнні больш жывымі і каларытнымі. Тое, што мы можам разбалавацца, для яго, верагодна, не так важна. Куды больш істотна, каб мы, студэнты, засвойвалі матэрыял і потым з яго дапамогай былі ў стане вырашаць пастаўленыя задачы. Падчас фінальных тэстаў на паверхню выходзіць усё тое, што мы паспелі засвоіць і замацаваць падчас працы дома і ў аўдыторыях. Тут адчуваецца прафесійны падыход да выкладання, бо для выкладчыка істотны вынік яго прафесійнай працы, а не выхаваўчай. І гэта, як мне падаецца, з'яўляецца найбольш значным.

Цікава адзначыць, што містэр Сміт спадзяецца на студэнцкую самастойнасць і свядомасць. Гэта можна пацвердзіць хоць бы і тым, што ён ніводнага разу не правёў праверкі хатняга задання, хоць тут неабходна сказаць, што на дом задае вельмі шмат. Падрыхтуеш ты ўсё ці не — гэта твая ўласная справа, і нічыя іншая. На тэсце ўсё роўна ўсё высвеtліцца.

У вас, можа, склалася ўражанне, што містэру Сміту ўсё роўна, хто мы такія, што робім на яго занятках, і што ён зацікаўлены толькі ў тым, каб правесці фінальны тэст і адпаведна выніку ацаніць паспяховасць. Калі такое ўражанне склалася, дык яно памылковае, і зараз растлумачу — чаму. Тое, што на студэнтаў не "насядаюць", дык гэта з-за своеасаблівага разумення свабоды амерыканскім прафесарам. Але адначасова ён заўсёды напагатове адказаць на любыя пытанні, нешта растлумачыць і давесці да сваіх студэнтаў. Акрамя гэтага, у містэра Сміта ёсць нешта накшталт "прыёмнай гадзіны", калі ён заўсёды "ў наяўнасці" для студэнтаў. Калі чалавек ахвяруе сваім вольным часам дзеля наладжвання двухбаковай сувязі са студэнтамі, дык яго ўжо ніяк нельга назваць абыякавым.

Ну і апошняя рыса. Містэр Сміт не саромеецца вучыцца ў студэнтаў. І, дарэчы, яго пытанні наконт сітуацыі ў Беларусі, якія на першы погляд могуць падацца дзіцячымі для нас, беларусаў, прымушаюць задумацца над тым, што даўно ўжо стала нашай паўсядзённасцю, на якую мы не звяртаем увагі, але на што нельга забывацца. Такім чынам, нават праз пытанні, якія патрабуюць, як можа падацца на першы погляд, простых адказаў, містэр Сміт прымушае нас глыбей усведамляць нашу рэчаіснасць. Гэта цудоўна.

Аляксандр БЕСАРАБАЎ,
студэнт БДЭУ.

З чаго пачынаецца Радзіма

Падарожжа ў мінулае

Старажытныя крывічы маглі прагнаць юнака з племені, калі той не ведаў сваіх продкаў да пятага калена. Яны лічылі, што такі чалавек можа стаць здраднікам. А што ведаюць сучасныя школьнікі пра жыццё сваіх продкаў?

Сёння мы пажынаем плады сваёй няўвагі да праблемы патрыятычнага выхавання. Маладыя людзі не жадаюць служыць у арміі, моладзь марыць жыць за мяжой, а такія святыя паняцці, як радзіма, патрыятызм, грамадзянскія абавязкі, губляюць сваю маральную каштоўнасць. Цяжка выхаваць сапраўдным грамадзянінам, патрыётам таго, хто не ведае гісторыі, культуры, маральных каштоўнасцей свайго народа.

Каб пазнаёміць дзяцей з нашай спадчынай, у Уздзенскай санаторнай школе-інтэрнаце былі створаны два музеі: музей народнага быту "Беларуская мінуўшчына" і музей гісторыі школы. Стваральнік іх — настаўнік гісторыі вышэйшай катэгорыі Людміла Захараўна Косіч, былая выпускніца БДУ.

У музеі "Беларуская мінуўшчына" налічваецца больш як 150 экспанатаў, большасць з якіх — арыгінальныя. Праца па стварэнні гэтага музея пачалася ў 1991 годзе. Актыўны ўдзел у зборы экспанатаў прыняў увесь калектыў школы — педагогі і вучні.

Матэрыялы музея даюць нагляднае ўяўленне пра гаспадарку і быт беларускага народа.

У першай зале размешчаны прылады працы, посуд, ткацкія прылады і іншыя прадметы народнага быту.

У другой зале — інтэр'ер сялянскай хаты. Тут і чырвоны кут з іконай, якая пакрыта вышываным даматканым ручніком, і куфар, дзе захоўвалі найбольш каштоўныя сямейныя рэчы, і шырокая лава, і ложак з пакрывалам ручной працы. Да столі падвешана калыска. Здаўна цэнтрам сялянскай хаты была руская печка. Тут прадстаўлены яе макет. Побач — узоры беларускага нацыянальнага адзення, а таксама лапці.

Другі школьны музей — музей гісторыі школы — працуе з 1997 года. Гэта адзіны ў рэспубліцы музей такога кшталту. Яго фонды налічваюць каля 300 экспанатаў. Вялікую дапамогу ў зборы экспанатаў аказалі ветэраны школы. Яны былі галоўнымі кансультантамі. Экспанаты размеркаваны па трох раздзелах, якія адпавядаюць асноўным перыядам гісторыі школы. У 1944 годзе, адразу пасля вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, у гарадскім пасёлку Узда быў заснаваны спецыяльны дзіцячы дом для дзяцей загінуўшых воінаў і партызан.

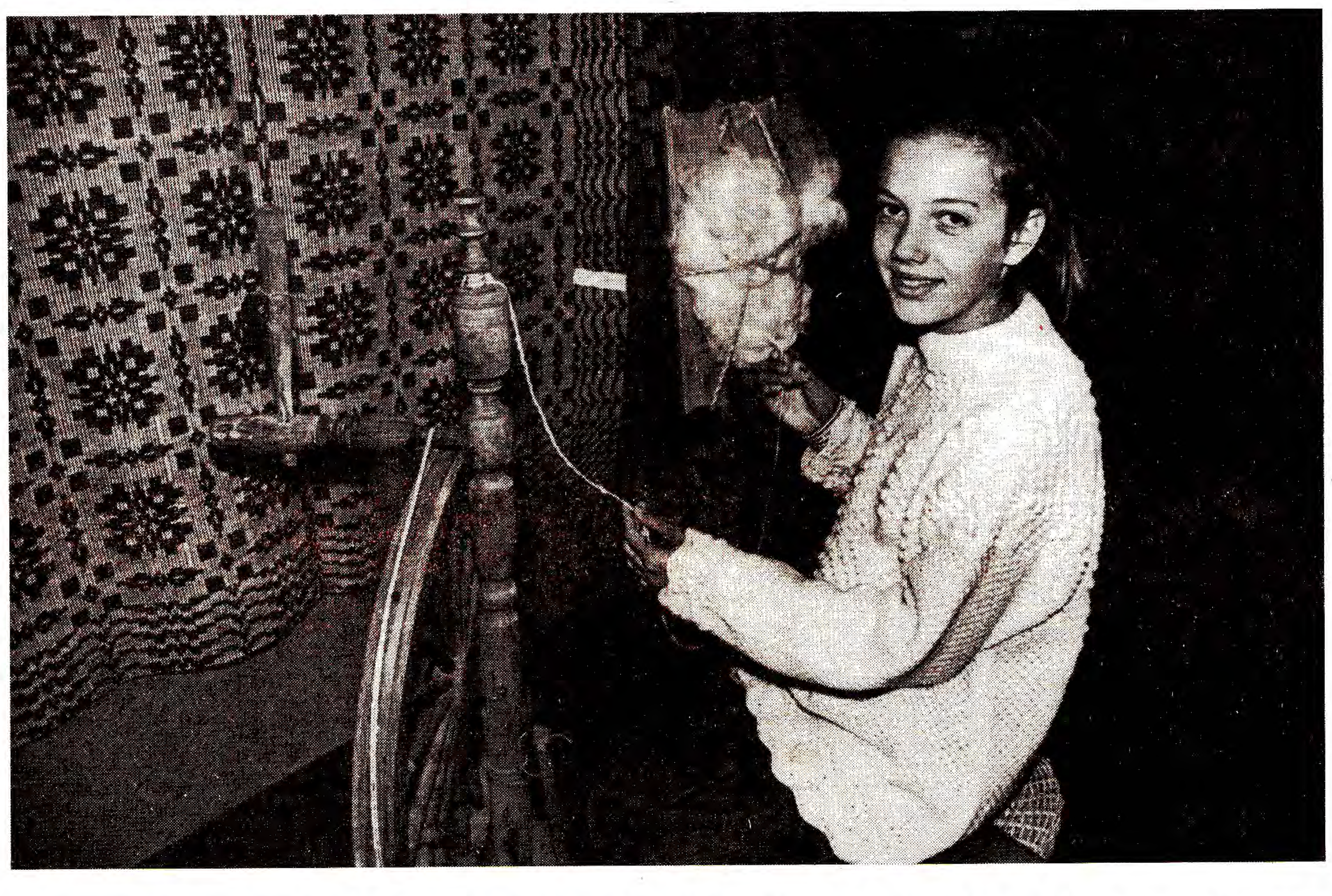
Першы раздзел музея прысвечаны дзіцячаму дому. Тут фотаздымкі дырэктараў, выхавальнікаў, выхаванцаў, іх узнагароды і асабістыя рэчы. Цікавасць выклікае макет дзіцячага дома, зроблены рукамі выхаванцаў. Падчас экскурсій, якія тут рэгулярна праводзяцца, наведвальнікі даведваюцца пра жыццё выхаванцаў у цяжкія пасляваенныя гады, пра іх лёс. Сярод выпускнікоў дзіцячага дома — рабочыя і сяляне, інжынеры, архітэктары, мастакі, заслужаныя настаўнікі школ Беларусі і іншыя. У архіве музея ёсць успаміны, напісаныя самімі работнікамі і выхаванцамі альбо запісаныя паводле іх слоў.

У 1959 годзе на базе дзіцячага дома была створана сярэдняя агульнаадукацыйная школа-інтэрнат. У другім раздзеле музея сабраны матэрыялы, якія тычацца гэтага перыяду школы — вучоба, удзел вучняў у мастацкай самадзейнасці, спорце, турызме, грамадска карыснай працы. Разгортваецца панарама жыцця ўсёй савецкай школы таго перыяду — падручнікі, школьныя прылады, піянерская і камсамольская атрыбутыка. Цікавыя працы саміх вучняў — драўляная ваза, вышыўкі, разьба па дрэве.

Шмат экспанатаў і ў раздзеле, які прысвечаны трэцяму перыяду гісторыі школы — санаторнай школе-інтэрнату. Гэта школа была адкрыта ў 1993 годзе для аздараўлення дзяцей з чарнобыльскай зоны. На стэндах і вітрынах — фотаматэрыялы, якія ілюструюць усе бакі жыцця школы — аздараўленне, навучанне і вольны час дзяцей, працу гурткоў. Адлюстраваны замежныя і шэфскія сувязі школы. Тут жа змешчаны найбольш цікавыя аўтарскія матэрыялы і метадычныя распрацоўкі настаўнікаў і выхавальнікаў, напрыклад, аўтарскія праграмы "Спадчына", "Чалавек", "Міласэрнасць", арыгінальныя распрацоўкі мерапрыемстваў, праграмы факультатываў і спецкурсаў.

Паводле слоў тых, хто наведваў гэтыя музеі, у іх залах жывуць шчодрасць і прыгажосць.

Тамара ШАЎЧЭНКА.

Рукадзельніцай расце сямікласніца Германавіцкай сярэдняй школы, што ў Шаркоўшчынскім раёне, Алена Крыўко. Любіць яна пасядзець у вольную хвіліну за калаўротам, самапрадкай, кроснамі, выткаць прыгожы ўзор.

Фота Аляксандра ХІТРОВА, БЕЛТА.

Далягляды навукі

Ці адновяцца дубравы?

"Парода трэцяга тысячагоддзя" — так называлася навукова-практычная канферэнцыя, якая не так даўно праходзіла ў Бабруйскай, Асіповіцкай, Клічаўскай лясных гаспадарках, на Жорнаўскай эксперыментальнай базе Інстытута лесу Нацыянальнай акадэміі навук пад эгідай Парламенцкага Сходу Саюза Беларусі і Расіі, Міністэрства лясной гаспадаркі, Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя.

Удзельнік канферэнцыі старшы навуковы супрацоўнік Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В.Ф.Купрэвіча Нацыянальнай акадэміі навук, кандыдат сельскагаспадарчых навук Уладзімір Валянцінавіч Сарнацкі адзначае:

— Вялікае народнагаспадарчае значэнне, экалагічная каштоўнасць дубраў і вялікі попыт на драўніну дуба і абумовілі неабходнасць правядзення гэтага форуму. Сёння праблема аднаўлення і вырошчвання дубовых лясоў, комплекснага вядзення лясной гаспадаркі з'яўляецца актуальнай для ўсіх еўрапейскіх краін на постсавецкім абшары, асабліва для Беларусі, Расіі і Украіны. Таму ў вучоных і ўзнікла неабходнасць каардынацыі і пашырэння навуковых даследаванняў па дубе.

Сярод задач, пастаўленых форумам, — аднаўленне ўстойлівых і высокапрадукцыйных дубраў, правядзенне рэканструкцый малакаштоўных маладнякоў, распрацоўка метадаў рэабілітацыі дубраў, якія пацярпелі ад катастрофы на Чарнобыльскай АЭС, арганізацыя навучання інжынерных і рабочых кадраў з улікам спецыфікі працы ў дубравах. Спадзяёмся, што такія меры дапамогуць нашай рэспубліцы, якая здаўна славілася высокапрадукцыйнымі дубравамі з іх выдатнымі водаахоўнымі, водарэгулюючымі і полеахоўнымі ўласцівасцямі, аднавіць былую славу беларускіх дубраў як свайго роду сімвал магутнасці і культуры дзяржавы.

Наступную аналагічную канферэнцыю плануецца правесці ў 2000 — 2001 гадах у Расіі ці на Украіне.

Сняжана МІХАЙЛОЎСКАЯ.

А Вы выпісалі сваю газету?

Паважаныя педагогі! Працягваецца падпіска на "Настаўніцкую газету" на 1999 год.

Падпісны кошт на квартал — 120 тысяч рублёў, на паўгоддзе — 240 тысяч рублёў.

Рэформа педагагічнай адукацыі

Інакш становішча не палепшыцца

Нядаўна ў Рэчыцы адбыўся рэспубліканскі семінар дырэктараў педагагічных каледжаў і вучылішчаў, на якім абмяркоўваліся арганізацыйна-педагагічныя асновы падрыхтоўкі педагагічных кадраў ва ўмовах рэфармавання адукацыі. Акрамя членаў Савета дырэктараў педкаледжаў і педвучылішчаў, у семінары прынялі ўдзел таксама і адказныя работнікі Міністэрства адукацыі, Рэспубліканскага інстытута прафесійнай адукацыі, Нацыянальнага інстытута адукацыі, Дзяржаўнай інспекцыі навучальных устаноў, абласных упраўленняў адукацыі.

На семінары абмяркоўваліся самыя важныя пытанні сістэмы педагагічнай сярэдняй спецыяльнай адукацыі: пераходу да новых тэхналогій навучання, удасканалення зместу адукацыі, павышэння яго варыятыўнасці разам з увядзеннем адзіных патрабаванняў (стандартаў).

Пытанне падрыхтоўкі кадраў для сельскай школы — жыццёва важнае для правядзення рэформы. Гэта адзначалі ўсе ўдзельнікі семінара. Хто і на якіх умовах будзе вучыць замежнай мове дзяцей у невялічкай вясковай школе, калі спецыялістаў не хапае і ў гарадскіх навучальных установах, дзе можа быць прапанавана любая педагагічная нагрузка? Як можна весці размову пра гарманічнае развіццё асобы, калі нават у сярэдняй сельскай школе, не гаворачы аб базавай ці пачатковай малакамплектнай, няма нагрузкі на адну стаўку выкладчыкам выяўленчага мастацтва, спеваў, шэрагу іншых прадметаў? У якім палацы піянераў і школьнікаў ці на станцыі тэхнічнай і мастацкай творчасці развіваць свае творчыя здольнасці дзецям? І гэта толькі частка праблем. Атрымліваецца, што парушаюцца правы дзіцяці ў галіне адукацыі.

Дзяржаўная праграма "Сельская школа" накіравана на тое, каб выправіць гэта становішча. Магчыма, гэта найбольш спрыяльная ў нашы дні магчымасць — забяспечыць вясковую школу выкладчыкамі ўсіх прадметаў шляхам атрымання імі дадатковай спецыяльнасці ці спецыялізацыі. Напрыклад, разам з асноўнай — выкладанне ў пачатковых класах — настаўнік мае якуюнебудзь другую спецыяльнасць: выкладчыка замежнай мовы ў пачатковай школе, музыкі і спеваў, малявання, беларускай і рускай мовы і літаратуры, лагапеда, выхавацеля, кіраўніка гуртка і інш.

Трэба адзначыць, што ў педагагічных вучылішчах і каледжах ужо ёсць пэўны вопыт такой падрыхтоўкі. Зараз на дзяржаўным узроўні ідзе работа па ўдакладненні пераліку асноўных і дадатковых спецыяльнасцей і спецыялізацый сярэдніх спецыяльных педагагічных навучальных устаноў.

Але ёсць цяжкасці ў вызначэнні стандартаў адукацыі. Зразумела, што неаднолькавы ўзровень падрыхтоўкі па замежнай, беларускай альбо рускай мове і літаратуры будуць мець, напрыклад, выпускнікі універсітэта і педвучылішча, тым больш, калі апошні атрымаў гэтую спецыяльнасць як дадатковую. Але ж у яго будзе магчымасць прадоўжыць сваю адукацыю ў ВНУ па завочнай форме навучання ў скарочаныя тэрміны. Трэба, аднак, зазначыць, што розны ўзровень падрыхтоўкі атрымліваюць таксама выпускнік факультэта замежнай мовы і выпускнік лінгвістычнага універсітэта. І нават іх падрыхтоўка па асноўнай і другой мовах таксама неаднолькавая. Значыць, трэба ўдасканальваць і педвучылішчы, і ВНУ. І такі вопыт у нашай краіне таксама ёсць. Безумоўна, трэба падумаць, як зрабіць запіс у дыплом аб асноўнай і дадатковай спецыяльнасці, аб паглыбленым вывучэнні асобных прадметаў, аб назве кваліфікацыі. Патрэбны іншыя змяненні і ў тарыфна-кваліфікацыйных характарыстыках.

І тут неабходна зладжаная работа некалькіх міністэрстваў (адукацыі, працы, фінансаў, юстыцыі і інш.), каб не атрымалася такіх няўзгодненасцяў, як гэта адбылося са спецыяльнасцю "Сацыяльны педагог". Інакш становішча ў сельскай школе ніколі не палепшыцца.

Хочацца спадзявацца, што службовыя асобы, ад якіх шмат што залежыць, зробяць усё магчымае для найлепшага і найхутчэйшага вырашэння гэтых і іншых пытанняў, дапамогуць прыняць найбольш аптымальныя рашэнні па кожнай з праблем, якія, не сумняваемся, яшчэ будуць выказаны ўсімі зацікаўленымі бакамі, бо без змен у сельскай школе нам нельга чакаць поспехаў ад рэформы адукацыі. Лёс сельскіх дзяцей шмат у чым залежыць ад гэтых змен.

С.ПЕНЧАНСКІ,
намеснік старшыні Рэспубліканскага савета дырэктараў педкаледжаў і педвучылішчаў, кандыдат фізіка-матэматычных навук, дырэктар Горацкага педагагічнага вучылішча.

VII Рэспубліканскі турнір юных фізікаў

Дарагія школьнікі! Паважаныя калегі! Аргкамітэт турніру юных фізікаў паведамляе, што VII Рэспубліканскі турнір юных фізікаў адбудзецца 14 — 19 лютага 1999 года ў Гродне.

Нагадваем вам, што прыняць удзел у турніры можа любая каманда з пяці школьнікаў з кіраўніком, якая падрыхтавала не менш як дзесяць заданняў з ліку прыведзеных ніжэй і даслала ў аргкамітэт заяўку на ўдзел. Заяўкі трэба высылаць да 1 лютага 1999 года па адрасе: 220050, Мінск, пр.Ф.Скарыны, 4, Белдзяржуніверсітэт, фізічны факультэт, Марковічу Леаніду Рыгоравічу. У заяўцы неабходна ўказаць адрас і тэлефон школы, прозвішча, імя, імя па бацьку кіраўніка каманды і школьнікаў, клас, у якім яны вучацца, колькасць выкананых задач.

Усе расходы, за выключэннем дарожных, аргкамітэт бярэ на сябе. Канчатковая праграма будзе даведзена ўдзельнікам дадаткова.

Пераможца VII Рэспубліканскага турніру юных фізікаў будзе прадстаўляць Рэспубліку Беларусь на XII Міжнародным турніры юных фізікаў у Аўстрыі (Вена, чэрвень 1999 года).

Больш падрабязна з правіламі і парадкам правядзення турніру можна пазнаёміцца ў наступных публікацыях:

1. "Настаўніцкая газета", 10.04.1993, с.3.
2. "Фізіка: праблемы выкладання", вып.4, 1996, с. 98 — 110.
3. "Фізіка: праблемы выкладання", вып.8, 1997, с.75 — 85.

Кантактныя тэлефоны: (017) 220-98-39 Гаравая Наталля Філіпаўна, (017) 226-57-47 Марковіч Леанід Рыгоравіч.

Заданні VII Рэспубліканскага турніру юных фізікаў

1. "Прыдумай сам". Сканструюйце матор пастаяннага току, выкарыстоўваючы батарэю 1,5 В на пастаянны магніт і катушку. Калектар неразрэзаны, і ток праз катушку ідзе ў пастаянным накірунку. Растлумачце, як працуе такі матор.

2. "Мыльная плёнка". Растлумачце паяўленне каляровых карцін на паверхні вертыкальнай мыльнай плёнкі.

3. "Іонны матор". У электраліце (напрыклад, у растворы NaCl), які наліты ў плоскую пасудзіну, можна назіраць вярчэнне вадкасці ў полі невялікага пастаяннага магніта, размешчанага пад пасудзінай. Электрычны ток у вадкасці задаецца батарэяй 1,5 В, якая падключана да кальцавога электрода і вертыкальнага провада, змешчанага ў цэнтр кольца. Вывучыце залежнасць вуглавой хуткасці вярчэння ад велічыні току.

4. "Спяваючая шклянка". Калі весці пальцам па краі шклянкі з вадкасцю, можна пачуць гук. Як залежыць вышыня гучання ад розных параметраў?

5. "Нагрэтая іголка". Іголка, падвешаная на тонкім дроце, прыцягваецца да пастаяннага магніта, адхіляючыся ад вертыкальнага становішча. Нагрэтая іголка вяртаецца ў вертыкальнае становішча, але праз некаторы час зноў прыцягваецца да магніта. Даследуйце гэты феномен, апішыце яго характарыстыкі, знайдзіце істотныя параметры.

6. Цела масай 1 кг падае з вышыні 1 м. Пераўтварыце з максімальнай эфектыўнасцю патэнцыяльную энергію цела ў электрычную і зарадзіце кандэнсатар ёмістасцю 100 мкФ.

7. "Зараджаны шар". Паветраны шар, пацёрты аб шэрсць ці сухую паперу, электрызуецца і можа доўгі час вісець "прыклееным" да столі. Даследуйце феномен і вымерыце размеркаванне зараду на паверхні шара.

8. "Спяваючы чайнік". Пры разагрэве вады ў чайніку можна пачуць гукі перад закіпаннем вады. Даследуйце і растлумачце гэтую з'яву.

9. "Більярд". На пачатку гульні на стале ўстанаўліваюць 15 шароў, якія ўтвараюць роўнабаковы трохвугольнік. Пры якіх умовах удар шаснаццатым шарам прывядзе да максімальнага беспарадку ў размяшчэнні шароў?

10. "Месячныя кратэры". Калі кінуць невялікія прадметы ў муку, то можна ўбачыць утварэнне структур, падобных да месячных кратэраў. Якую інфармацыю пра кінуты прадмет можна атрымаць з даследавання кратэра?

11. "Раса, якая свеціцца". Калі глядзець на кроплю расы пад рознымі вугламі, то можна ўбачыць яркія плямы, якія свецяцца. Абмяркуйце колькасць плямаў, іх лакалізацыю і вугал назірання.

12. "Асушальнік паветра". Збярыце за 4 хвіліны як мага больш вады з паветра аўдыторыі. Маса выкарыстанага абсталявання не павінна перавышаць 1 кг. Ваду трэба выліць у мерную пасудзіну, прадастаўленую журы.

АРГКАМІТЭТ.

Чым знакамітая Талька

Талькаўская сярэдняя школа — адна са старэйшых навучальных устаноў Пухавіцкага раёна Мінскай вобласці. Заснаваная ў 1978 годзе, яна мае багатую, досыць прыкметную гісторыю.

У Талькаўскай школе працавалі настаўнікамі крытык Алесь Макарэвіч, літаратуразнаўца Ларыса Кароткая. Сярод вучняў — многія знакамітыя дзеячы культуры, беларускай літаратуры. А гэта і народны артыст Беларусі, акцёр Іван Шаціла, літаратурны крытык Варлен Бечык ды шмат хто яшчэ.

Гасцямі талькаўскіх вучняў у розныя часы былі пісьменнікі Генрых Далідовіч, Васіль Шырко, Алесь Марціновіч, сын Якуба Коласа — доктар тэхнічных навук Міхась Міцкевіч. У школе працуе краязнаўчы музей, дзе захоўваюцца многія матэрыялы, звязаныя з талькаўскім перыядам у жыцці Якуба Коласа.

Максім ЛАЗОЎСКІ.

Цікава праводзіць практычныя заняткі па інфарматыцы майстар вытворчага навучання Першамайскага вучэбна-вытворчага камбіната Мінска Таццяна Рыгораўна Ланько.

Фота Антона САСІНОЎСКАГА.

Праблемы фарміравання творчай асобы

Складана, але магчыма

Супастаўленне прыкмет дарослага і дзіцячага мыслення дало магчымасць аўтарам праграмы "Фарміраванне творчай асобы дзіцяці ва ўмовах пазашкольнай дзейнасці" (1997 год, Ю.А.Гусеў, Р.П.Каваленка, В.В.Пазнякоў) падтрымаць гіпотэзу аб паходжанні і развіцці творчых здольнасцей чалавека, галоўным зместам якой з'яўляецца прызнанне кожнага фізічна і разумова здаровага дзіцяці ўладальнікам магчымасцей для творчага развіцця ва ўсіх відах чалавечай дзейнасці. Пытанне ў тым, якімі фізіялагічнымі і псіхічнымі механізмамі забяспечваецца гэта вялізная творчая работа, што менавіта фарміруе элементы дзіцячага мыслення.

Вастрэйшая праблема педагогікі творчасці — авалоданне "дарослым" мысленнем, логікай пры захаванні дзіцячага творчага падыходу. У значнай ступені гэта праблема знаходзіць вырашэнне ў сістэме развіццёвых гульняў, якім аўтары праграмы "Фарміраванне творчай асобы дзіцяці" аддаюць перавагу. Па меры сталення дзіцяці гульні вербальнага кампанента ўзбагачаюцца выкарыстаннем простых мысліцельных мадэляў фарміравання ідэальнага канчатковага выніку, выяўлення гульневых супярэчнасцей і прыёмаў іх вырашэння. Сёння вядомы шэраг канкрэтных методык такога навучання. Вырашэнню гэтай жа задачы прысвечана мая распрацоўка "Дыялог — дыскусія — дзелавая гульня: мастацтва ўзаемін і навучання ў пазашкольнай дзейнасці".

Вучоныя выявілі шэсць характэрных інструментальных якасцей творчай асобы, якія можна мэтанакіравана фарміраваць у чалавеку:

1. Наяўнасць новай ці вялікай годнай мэты.

2. Наяўнасць агульных планаў дасягнення мэты, бягучага планавання і кантролю за выкананнем работы.

3. Высокая працаздольнасць.

4. Уменне "трымаць удары", нягледзячы на няўдачы.

5. Уменне вырашаць творчыя задачы.

6. Прамежкавая выніковасць.

Аспрэчваць сцвярджэнні, што талент даецца ад Бога, было цяжка да апошняга часу. Сёння дыдактыка дае магчымасці навучыць кожнага вырашаць творчыя задачы. Дыдактыка стварае патэнцыяльныя ўмовы для развіцця творчай індывідуальнасці. Праграма "Фарміраванне творчай асобы..." мае на мэце вырашыць сур'ёзныя супярэчнасці, створаныя сістэмай застойнай педагогікі. Канструяванне і ажыццяўленне педагагічнага працэсу ў адпаведнасці з мэтай фарміравання і развіцця гуманістычна арыентаванай асобы, фарміраванне сістэмы кіравання творчай асобай, вызначэнне для выхаванцаў кола праблем і задач для вырашэння, паэтапны рух да мэты, уключэнне дзяцей ў сітуацыі дыялогу, сатворчасці, прадуктыўнай дзейнасці. А яшчэ — стымуляванне да самавыражэння, прымяненне метадаў запраграмаванага навучання і выхавання, стварэнне дыферэнцыяваных выхаваўчых праграм. Усё гэта — метадычныя аспекты пазашкольнага навучання і выхавання. Спецыфічны падбор вывучаемых прадметаў, матэрыялаў, спосабаў падачы, якія зводзяць практычна да нуля эфектыўнасць вучобы ў школе пры нагрузцы, якая пастаянна павялічваецца, апраўданне ўсяго гэтага за кошт "інфармацыйнага выбуху" паглыбляе супярэчнасці. Гэты падыход ляжыць у аснове праграмы Мінскага палаца дзяцей і моладзі, пабудаванай на паняццях спецыфічнасці і неспецыфічнасці. Канечне, раздзяленне ўсіх ведаў па прыкмеце спецыфічнасці з праўкай на будучыя патрэбнасці немагчыма без сур'ёзных даследаванняў. Аднак аўтары праграмы "Фарміраванне творчай асобы дзіцяці" прапануюць некаторыя накірункі ў вырашэнні праблемы "Чаму вучыць?".

А вучыць трэба наступнаму:

1. Інфармацыйным навыкам, неабходным для выжывання, падтрымкі здароўя і працаздольнасці, элементам фізічнай і псіхічнай гігіены, сексуальнай граматнасці, элементам кіравання сабой, аўтатрэнінгу, навыкам самапсіхааналізу, рэфлексіі, мужнасці, вытрымцы, упэўненасці ў сабе, самаабароне, уменням дзейнічаць ва ўмовах рызыкі.

2. Інфармацыйным навыкам, неабходным для існавання ў грамадстве: элементам псіхалогіі, тэхнікі ўзаемін, элементам артыстызму, уменню слухаць і гаварыць, пераконваць, "чытаць паміж радкамі" і памятаць недасказанае, адрозніваць хлусню ад праўды, не падначальвацца ўнушэнням, пераадольваючы ўласны канфармізм; асновам менеджменту, мастацтву камерцыі, бізнесу, асновам заканадаўства.

3. Навыкам мыслення: логіцы, сістэмнага падыходу, фарміраванню інтуіцыі і тэхніцы вербалізацыі заканамернасцей, уменням карыстацца мысліцельнымі мадэлямі, ідэалізацыяй, тэхнікай вырашэння творчых задач, крытычнаму падыходу, пераадоленню псіхалагічнай інерцыі, уменню рабіць неверагодныя ацэнкі, прымаць рашэнні ва ўмовах няпэўнасці.

4. Уменням працаваць з інфармацыяй: хуткаму чытанню і накіраванаму запамінанню, кіраванню сваёй увагай, уменню пазбаўляцца ад лішняй інфармацыі, сістэматызаваць інфармацыю, валоданню пішучай машынкай (камп'ютэрам), элементамі стэнаграфіі.

5. Метадам стварэння інфармацыйных фондаў, добраму веданню свайго асяроддзя: прыроднага, тэхнічнага, разуменню асноўных ідэй навукі, заканамернасцей развіцця тэхнікі, базавых тэхналогій, ідэй і заканамернасцей развіцця, валоданню элементамі розных відаў мастацтва.

6. Уменням працаваць рукамі, валоданню простымі інструментамі, асновамі ўяўленняў пра розныя прафесіі і віды дзейнасці чалавека.

Мноства пералічаных ведаў і навыкаў павінны быць звязаны паміж сабой і быць адзінай сістэмай, а гэта патрабуе адпаведнага вымярэння і спосабаў навучання, г.зн. паўстае пытанне: як вучыць?

Традыцыйныя метады перадачы ведаў вядуць да таго, што натуральны працэс задавальнення прагі пазнання ператвараецца ў хранічную траўму для вучняў. І гэта не выпадкова. Галоўная задача — заняць вучняў. Праца школьніка паднявольная, рабская, а педагог — наглядчык. І як любая паднявольная праца, такое навучанне неэфектыўнае.

Пазашкольная педагогіка будуецца на прынцыпова іншай ідэі: вучоба — радасць. Гэта заўсёды магчыма, пакольκі пачатковы перыяд навучання — успрыняцце новых ведаў, на змену якому прыходзіць творчы працэс. Зрабіць яго захапляючым, матываваным, які нараджае зваротную сувязь, — задача педагога.

Прадугледжаная праграмай кадравая палітыка ў пазашкольнай рабоце накіравана на вырашэнне вялікай мэты — навучанне метадалогіі творчага пошуку. З цягам часу гэта тэорыя аб'ядноўвае розныя метады і прыёмы ў адзіную сістэму пазашкольнай дадатковай адукацыі. Аднак сёння гэта ўпіраецца ў два патрабаванні: патрэбны новыя праграмы, методыкі, дапаможнікі, новыя цэнтры, абсталяванне і патрэбны педагогі, здольныя поўнасцю памяняць існуючыя методыкі і памяняцца самі. Гэта складана, але магчыма.

Рыгор КАВАЛЕНКА,
кандыдат педагагічных навук.

З пункту гледжання псіхолага

Як зрабіць лекцыю цікавай?

Усякее навучанне прадугледжвае веданне заканамернасцей і механізмаў разумовай дзейнасці чалавека. Таму кожны выкладчык вышэйшай школы, які чытае лекцыйны курс, проста абавязаны ведаць псіхалагічныя асаблівасці ўспрыняцця і разумення лекцыі студэнцкай аўдыторыяй, асабліва ў перыяд адаптацыі першакурснікаў да новай формы навучання.

Я паспрабаваў высветліць, якія ж патрабаванні прад'яўляюць студэнты да сучаснай лекцыі ў ВНУ; у якой ступені яны аперыруюць паняццямі і меркаваннямі для аналізу сваёй вучэбнай дзейнасці і дзейнасці лектара; якія цяжкасці адчуваюць пры слуханні і канспектаванні лекцый.

З адказаў студэнтаў вынікае, што змястоўны бок лекцый павінен быць навуковым, лагічным, праблемным і даступным для разумення. Сучасныя даследаванні павінны выкладацца без дубліравання падручніка.

Вялікае значэнне студэнты надаюць эмацыянальнаму боку лекцыі. Іх задавальняе правільная дыкцыя, сярэдні тэмп маўлення, падача матэрыялу ў выглядзе жывога апавядання. Яны добра ўспрымаюць і лірычныя адступленні лектара, але без злоўжывання імі, выразнасць мімікі і жэстаў, праявы зацікаўленасці да іх думак.

Даволі крытычна студэнты ацэньваюць узаемадзеянне лектара з аўдыторыяй. Ім імпануе той лектар, які дае ўстаноўку на слуханне і ўмее арганізаваць іх увагу, паводзіць сябе ўпэўнена, задае пытанні і адказвае на іх, вызначаецца камунікабельнасцю, але трымае дыстанцыю са студэнтамі.

Што да канспектавання, то тут студэнты прызнаюцца, што робяць гэта ў сувязі з неабходнасцю (няма падручнікаў).

У першыя паўгода пішуць яны механічна, мала ўсведамляючы змест лекцыі. Некаторыя робяць выбарачныя запісы ў залежнасці ад ступені складанасці зместу лекцыі, зацікаўленасці прадметам, даступнасці тэмпу чытання, самаадчування і настрою, імкнучыся ўдасканальваць сістэму запісу. Мае значэнне і патрабавальнасць выкладчыка да канспектавання лекцый, яго парады і ўказанні.

Цікавыя матывы наведвання лекцый. Тут назіраецца вялікая разнастайнасць: імкненне пазбегнуць непрыемнасцей, эканомнасць такога спосабу атрымання ведаў, высокі ўзровень лекцый, цікавасць да прадмета, атрыманне ведаў.

Сучасны студэнт у дастатковай ступені можа ацаніць лекцыю і лектара. Пры гэтым найбольш дакладнай у яго будзе ацэнка эмацыянальна-выразнага боку лекцыі і дзейнасці лектара.

Псіхолагі даказалі, што пісьмовую мову ўспрымаць на слых вельмі цяжка з-за характэрных для яе рэдкіх кніжных слоў і размытых абстрактных паняццяў, надзвычай доўгіх сказаў і залежных канструкцый сувязі. Таму лектары, якія аддаюць перавагу выкарыстанню гатовых тэстаў, абавязаны ўлічваць гэтую выснову псіхалогіі. Яны павінны ствараць свой тэкст па законах вуснай мовы, выкарыстоўваць больш простыя словы і канкрэтныя паняцці з размоўнага стылю літаратурнай мовы, кароткія фразы, спалучальную сувязь і элементы дыялогу.

Выкарыстанне ў мове эмацыянальна-выразных кампанентаў падчас чытання лекцыі робіць яе змест больш даходлівым і зразумелым. Правільная дыкцыя разумеецца студэнтамі як выразнае маўленне, разнастайнасць інтанацый, уменне выдзеліць голасам галоўнае, правільны лагічны націск. Падаць матэрыял у выглядзе жывога апавядання магчыма пры выкарыстанні лаканічнасці, вобразнасці, эпітэтаў, параўнанняў, метафар. Лірычныя адступленні даюць магчымасць зрабіць перапынак, павышаюць цікавасць да прадмета, калі яны да месца і іх няшмат. Некаторыя студэнты адзначаюць знешнюю прывабнасць лектара і асабліва яго жэсты, рухі; любоў выкладчыка да сваёй працы праяўляецца праз добразычлівыя адносіны да студэнтаў, праз сілу доказнасці выкладаемых тэорый і патрабавальнасць да якасці ведаў.

Вельмі істотным з'яўляецца тэмп маўлення лектара. Большасць студэнтаў аддае перавагу сярэдняму тэмпу. Калі слухачы не могуць прыстасавацца да тэмпу маўлення, значна зніжаецца эфектыўнасць лекцыі. Адны лектары выходзяць з гэтага становішча шляхам пераходу на дыктоўку, другія паўтараюць адно і тое ж некалькі разоў, што часам раздражняе студэнтаў. Выйсце можа быць знойдзена шляхам назапашвання вопыту работы ці стараннага аналізу лектарам сваёй маўленчай дзейнасці.

Спецыфічныя асаблівасці ўспрыняцця і разумення вуснага маўлення ва ўмовах аўдыторыі (а да іх мы адносім яшчэ і неабарачальнасць вуснага маўлення ў часе) поўнасцю ўсведамляюцца студэнтамі. Таму думку студэнтаў цалкам можна выкарыстоўваць у ацэнцы якасці эмацыянальна-выразнага боку лекцыі.

Лекцыя ўяўляе сабой своеасаблівую форму ўзаемін, галоўным чынам, праз вуснае маўленне. Лектар і студэнты займаюць розныя пазіцыі ў працэсе ўзаемін. Лектар вызначае змест і аб'ём матэрыялу, кіруе працэсам яго засваення. Студэнты, займаючы падначаленае становішча ў дачыненні да лектара, тым не менш могуць аказваць на яго пэўнае ўздзеянне. Яно заключаецца ў іх эмацыянальнай рэакцыі на паведамленне, у пытаннях па ходу лекцыі, у канцэнтрацыі ўвагі, запісах лекцыі, колькасці прысутных на лекцыі.

І.А.Уркін даследаваў пытанне аб узаемаадносінах лектара і студэнтаў і выдзеліў тры ўзроўні ў развіцці гэтых узаемаадносін: ніжэйшы, прамежкавы, вышэйшы. Іх крытэрыямі з'яўляюцца:

1) колькасць пытанняў, якія задаюцца студэнтамі розных гадоў навучання сваім выкладчыкам;

2) характар гэтых пытанняў па зместу;

3) рэакцыя студэнтаў на адносіны выкладчыкаў да іх пытанняў і да іх асабіста.

Разглядаючы дынаміку ўзаемаадносін, І.А.Уркін адзначае, што для першага курса характэрны ніжэйшы ўзровень узаемаадносін. Першакурснікі баяцца паказацца недасведчанымі ў прадметах і аддаюць перавагу маўчанню. Яны ў два з лішнім разы менш задаюць пытанняў па навуковай праблематыцы і ў восем разоў больш па арганізацыі навучальна-выхаваўчага працэсу. Па меры назапашвання вопыту, ведаў, пашырэння навуковага кругагляду і адчування добразычлівасці, павагі і прызнання з боку выкладчыкаў студэнты паступова ўсведамляюць свае правы і месца ў інстытуцкім жыцці.

Такім чынам, студэнты аддаюць перавагу такому ўзаемадзеянню, калі лектар часцей звяртаецца да аўдыторыі, праяўляе пры гэтым тактоўнасць, умее арганізаваць увагу. І ўсё гэта павінна адбывацца пры ўмове высокай падрыхтоўкі і ўпэўненай падачы матэрыялу лекцыі.

Канспектаванне лекцыі садзейнічае актывізацыі мыслення, развіццю інтэлектуальна-валявой засяроджанасці і лепшаму засваенню ведаў, якія выкладаюцца ў лекцыі. Гэта з'яўляецца адным з істотных элементаў падрыхтоўкі студэнтаў да лекцыйных, семінарскіх і практычных заняткаў. Студэнты правільна ўсведамляюць, калі не запісваць лекцыі, а толькі слухаць, то вялікая частка матэрыялу забываецца праз некаторы час. Але канспектаваць лекцыі трэба так, каб аўтар запісу адразу або праз некаторы час змог аднавіць з неабходнай паўнатой усю інфармацыю, якую даваў лектар.

Мінулы вопыт студэнта з'яўляецца асноўным суб'ектыўным фактарам, які ўплывае на разуменне зместу лекцыі. І чым ён багацейшы, тым больш поўна і глыбока разумеецца матэрыял лекцыі. Мінулы вопыт дапамагае выдзеліць галоўнае ў лекцыі, успрымаць яе больш асэнсавана. Але ён жа можа аказаць і адмоўны ўплыў — знаёмую інфармацыю студэнты слухаюць з меншай увагай, а значыць, павялічваецца магчымасць пропуску новай інфармацыі. Таму лектару неабходна даваць устаноўку на слуханне лекцыі не толькі спачатку, але і перыядычна, на працягу ўсёй лекцыі, выкарыстоўваючы пры гэтым увесь комплекс адпаведных метадычных прыёмаў.

І.А.Зімняя падзяляе матывы наведвання студэнтамі лекцыі на тры віды: матыў інтэлектуальны, матыў маральны і матыў эмацыянальны. Апытанні сведчаць пра тое, што на розных лекцыях у аднаго і таго ж студэнта могуць быць супрацьлеглыя матывы наведвання. Да матываў інтэлектуальнага плана мы адносім імкненне атрымліваць веды, цікавасць да прадмета. Да матываў маральнага плана — наведванне студэнтамі лекцый па абавязку. Матыў эмацыянальнага плана разглядаецца не толькі як задавальненне эстэтычных патрэбнасцей, а яшчэ як магчымасць пазбегнуць пэўных непрыемнасцей, імкненне слухаць больш якасныя лекцыі.

Такім чынам, адны студэнты гатовы слухаць лекцыю, маюць "унутраны настрой", іншыя — не. У гэтым выпадку лектар павінен затраціць пэўныя намаганні, зрушыць матывы з больш нізкага ўзроўню (матыў маральнага плана) на больш высокі (матыў інтэлектуальнага плана).

Высокі ўзровень разумовай засяроджанасці студэнтаў з'яўляецца важным фактарам засваення імі зместу лекцыі. Увага мае не толькі асобасны сэнс і праяўляецца не толькі ў індывідуальнай, але і ў калектыўнай дзейнасці, у сумеснай зладжанай працы, на аснове чаго ўзнікаюць і развіваюцца розныя формы калектыўнай увагі.

С.І.Архангельскі адзначае, што натуральная дынаміка лекцыі мае чатыры фазы: пачатак успрыняцця (4 — 5 хвілін), аптымальная актыўнасць успрыняцця (25 — 30 хвілін), фаза намаганняў (10 — 15 хвілін), фаза стамлення. Трэба адзначыць, што характар увагі пры ўспрыняцці лекцыі вызначаецца ўнутранымі ўмовамі, якія зыходзяць ад студэнта, і знешнімі ўмовамі, якія зыходзяць ад лектара і ўсёй аўдыторыі. Да ўнутраных умоў адносяцца: агульнае самаадчуванне, жаданне займацца, цікавасць да прадмета. Да знешніх умоў можна аднесці: інфармацыю, якую дае лектар, яе змест; моўнае афармленне гэтай інфармацыі і інтэнсіўнасць калектыўнай увагі студэнтаў.

У нас яшчэ мала даследуюцца адносіны студэнтаў да вывучэння прадметаў, да якасці выкладання, да працэсу навучання ўвогуле. Нельга, канечне, абсалютызаваць меркаванне студэнтаў, паколькі яны не могуць даць поўны аналіз, асабліва па змястоўнасці лекцыі. У той жа час трэба павышаць узровень уяўленняў студэнта аб працэсе навучання, таму што менавіта студэнт — найбольш зацікаўленая асоба ў выніках навучання.

Аляксандр СІЗАНАЎ.

Вывучаем праблемі

Саракаградусная наст ... мата

Калі я паступіла ў БДУ, мяне пасялілі ў студэнцкі інтэрнат, які знаходзіўся на праспекце Машэрава. Уяўляеце сабе — цэнтр сталіцы, прыгожыя каштаны, побач Палац спорту, кінатэатр "Масква", метро... Але скора мая радасць была азмрочана. Справа ў тым, што мой пакой знаходзіўся на першым паверсе, і вокны яго выходзілі на праспект, які ў гэтым месцы ў любую гадзіну дня поўны народу. Не, нам ніхто спецыяльна жыць не замінаў. Проста ўсё, што гаварылася на вуліцы, было чутно ў пакоі. І як вы думаеце, што часцей за ўсё я чула ў чужых размовах? Мат. На працягу першага курса, пакуль я там жыла, я пачула столькі мацяршчыны, колькі не чула да гэтага за ўсё сваё жыццё. Што мяне яшчэ здзівіляла: праспект Машэрава — не вакзал, не Камароўка, не спальны раён, — адным словам, не тыя мясціны, куды з усіх шчылін і куткоў выпаўзаюць на свет людзі з незадаўшымся лёсам — бамжы, п'янчужкі, альбо жабракі. Не, тут, здаецца, ходзіць у асноўным прыстойная на выгляд публіка. І тым не менш...

Многія псіхолагі лічаць, што мацяршчына з'яўляецца своеасаблівай разрадкай для чалавека, і ён міжволі прыбягае да ўжывання яе, каб "выплеснуць" свае эмоцыі, напружанасць ці агрэсіўнасць. Некаторыя нават вітаюць гэта, лічачы, што чалавек, які "разрадзіў" сваю агрэсію з дапамогай слоў, не будзе пры гэтым прыбягаць да нейкіх фізічных дзеянняў. Але мацяршчына далёка не такая бяс-

крыўдная з'ява, як гэта можа падацца н
кафедры прыкладной псіхалогіі БДПУ
лічыць, што брыдкаслоўе забірае ў чал
рэсіўную энергію, але і неабходную ям
фізічнай стомленасці. Пры гэтым, адд
век атрымлівае ў адказ тое ж самае, і ч
рах. Адбываецца ланцуговая рэакцыя
больш. Калі так працягваецца з дня ў д
да дэпрэсіі. Магчыма нават, менавіта
падкаў алкагалізму, таксікаманіі. Да т
лаецца, той часцей трапляе ў канфлікт
цыяльных паводзін.

У апошні час у праблемы, што ты
і яшчэ адзін, вельмі нечаканы для ўсіх

Апошнія навуковыя даследаванні
ашаламляльны вывад: ДНК успрымае
рэагуе не на інтанацыю ці моц голасу,
рамы, у якіх змяшчаецца львіная доля
зашыфраваны ў ДНК не ў хімічных
якія ўтвараюцца вакол храмасом і мак
кожнай кропцы такога хвалявага геном
лядзе інфармацыя аб усім арганізме -

геном могуць "уціскацца" любыя
, гаворыце вы самі ці гавораць вам,
ма. Больш таго, чалавек можа не
гаць тэкст, — яго змест усё роўна
ектрамагнітных каналах.
ія праводзіліся аддзелам тэарэтыч-
твам кандыдата біялагічных навук,
оўніка П.П.Гараева, высветлілася,
йнічаюць на жывы арганізм быццам
ьванне. Пры гэтым рвуцца ДНК і
блытваюцца гены. Лаянка адбіваец-
чалавека, але і ўсяго яго роду, бо
авека. Так што хай будзе на нашым
настойка рускага мата, якая разлі-
х, і якую мы ж самі і "глытаем".
скіх вучоных паказалі, што ў нашых
ваіх патомкаў на здароўе і шчасце.
блаславенні — менавіта пад іх уз-
ровага чалавека. І калі ў сям'і бацькі
зецям добрыя словы, то яны як бы
свайму роду — на здароўе і шчасце.
авек.

Я вырашыла высветліць, як у нашым грамадстве ставяцца да брыдкаслоўя. І вось што даведалася...

Таццяна Рубчэня, аспірантка БДУ:

— Думаю ніхто не будзе адмаўляць, калі чалавеку вельмі дрэнна, ён можа ў думках вымавіць нейкае нецэнзурнае слова, і яму стане лягчэй. Таму я досыць спакойна адношуся да такіх слоў, калі яны вымаўляюцца ў стане афекту, у нейкай стрэсавай сітуацыі. Бо гэта можна зразумець. Але калі, напрыклад, стаіш на прыпынку і побач — малады чалавек, палову лексікону якога складае мат — гэта я ўжо ўспрымаю з агідай.

Хочаш, раскажу гісторыю, якую я пачула ад аднаго свайго маскоўскага знаёмага? Ішла неяк па вуліцы вытанчаная жанчына. І тут, як гэта ў нас нярэдка бывае, на яе шляху ўзнікла яма: будаўнікі паднялі асфальт і нешта там рабілі. Праз яму была перакінута жэрдачка. Гэтая жанчына прыпынілася і нешта запытала ў рабочых, а яны ў адказ аблажылі яе матам. Тады яна (а гэта была універсітэцкая выкладчыца, якая чытала курс лекцый па рускаму мату) падумала і адказала такім жа манерам, прычым сказала ім такое, чаго яны ніколі ў жыцці не чулі. Самае ж цікавае ў гэтай гісторыі тое, што пасля такога адказу будаўнікі сталі вельмі яе паважаць. [illegible]

А наогул, мне здаецца, існуе і прыгожы, нават віртуозны мат. [illegible] Мой прынцып: калі ты нешта ўмееш рабіць добра — рабі, не ўмееш — не бярыся. [illegible]

Сяргей ГАНЧАРОЎ, інкасатар:

— Калі здараецца нешта нечаканае, альбо штосьці не атрымліваецца, [illegible] тое, што называюць матам — першае, што ў такіх выпадках прыходзіць у галаву. А наконт ужывання брыдкаслоўя пры размове... Ёсць такая пагаворка: "З кім павядзешся, ад таго набярэшся". З кожным чалавекам гаворыш на яго мове. Бывае, што моцнае слаўцо добра зблiжае, асабліва ў пэўнай кампаніі. Бывае, што ўжываеш яго, каб не быць белай варонай... Але калі чуеш лаянку на вуліцы, гэта непрыемна, неяк рэжа слых.

Юлія ТАЛКАЧОВА, галоўны бухгалтар камерцыйнай фірмы:

— Лічу, што кожны чалавек, нават самы інтэлігентны і выхаваны, хоць раз у жыцці, але вылаяўся. Альбо, у рэшце рэшт, яму вельмі хацелася гэта зрабіць — гучна і выразна. Мат ёсць у кожнай мове. Значыцца, ён для чагосьці патрэбны, выконвае пэўныя функцыі... Нецэнзурныя словы больш дакладна выражаюць сапраўднае становішча спраў. Напрыклад, там, дзе "ах, чорт!" — слабо, матнае слова больш поўна выразіць эмоцыі — і болей каларытна. Матных слоў усяго некалькі, але ёсць мноства вытворных ад іх, якія вельмі дакладна характарызуюць сутнасць нейкай з'явы. Я не так ужо і блага адношуся да іх выкарыстання ў мове, але калі гэта робіцца ў адпаведнай сітуацыі. Калі ж матным аказваецца кожнае другое ці трэцяе слова — гэта ўжо здаецца мне недарэчным.

Мы на рабоце неяк прыстасавалі спецыяльна для штрафных грошай каробку: хто вылаецца, кладзе туды пэўную суму. І ўсё роўна ўсе лаюцца, бо работа нервовая. Чым складаней жыццё, тым часцей можна пачуць мат...

А што думаюць наконт ролі мата ў размове людзі, якія карыстаюцца аўтарытэтам у нашых падлеткаў? Напрыклад, музыканты? Я вырашыла звярнуцца з гэтым пытаннем да аднаго з іх, тым больш што яшчэ некалькі гадоў таму яго група была скандальна вядомая ўжываннем у сваіх песнях вялікай колькасці нецэнзурных выразаў.

Аляксандр КУЛІНКОВІЧ, лідэр рок-групы "Нейра-Дзюбель":

— Ёсць такі анекдот, я яго расказваў, калі здымаўся ў "Карамболі": "У дзіцячым садзе выхаванцы пачалі лаяцца матам, прычым казарменным. Сталі высвятляць прычыны, аказалася, там не [illegible]

[illegible] Я неяк слухаў песні, якія "Нейра-Дзюбель" рабіў гадоў дзевяць назад, і думаў: "Божа мой, як можна было так крыць матам!" Цяпер мне проста сорамна за гэта. Не разумею, як такое наогул магло напісацца. Бо калі ты размаўляеш са сваім сябрам, сядзіш з ім разам і п'еш адну бутэльку гарэлкі — гавары што хочаш. Але рана ці позна чалавек выходзіць за парог свайго ўласнага дома. У тым жа тралейбусе яго ўжо чуюць і іншыя людзі, і трэба памятаць, што ім не заўсёды прыемна слухаць брыдкаслоўе.

Наша група ўжо тры гады як не выкарыстоўвае мат у сваіх песнях (выключаючы слова "б.." — яго мы лічым літаратурным). Спачатку здавалася, што напісаць востры, сакавіты радок без мата будзе цяжка. Але нам гэта ўдалося, а тэксты засталіся такімі ж вясёлымі і прыкольнымі, як і раней, і публіка паранейшаму нас любіць. Тыя падлеткі, якія цяпер не ўяўляюць сваёй мовы без мата, не разумеюць, шт
калькі гадоў, і яны буду
усё гэта ўжо крыху іна
ўплывае на ўсё: на ўспры[illegible]
жыцця, мужчын і жанчын... У тым ліку і на мову. А яшчэ з узростам пашыраецца кола знаёмстваў. Я, напрыклад, пасля школы вучыўся ў дваццаць трэцім ПТВ. Калі я размаўляў са сваімі сакурснікамі, мы выкарыстоўвалі такі слэнг — ого-го! Пасля я паступіў ва універсітэт. Там я ўжо так размаўляць не мог. Не таму, што студэнты універсітэта лепшыя за навучэнцаў ПТВ — проста гутаркі ішлі пра іншае. І было б дзіўным, калі б я гаварыў на той жа мове. Хаця часта людзі дасягаюць 40 — 50-гадовага ўзросту, а застаюцца на тым жа ўзроўні хабзы. У іх і сябры такія ж, і размовы...

А цяпер слова — настаўнікам:

Міра Мікалаеўна КУХАРЭНКА, дырэктар сярэдняй школы №116 Мінска:

— Цяпер лаюцца ўсе: і дарослыя, і дзеці. Я ўжо шмат гадоў працую ў школе, і хачу сказаць, што раней гэтая з'ява была не так распаўсюджана. Сёння ж дзеці пачынаюць брыдкасловіць ужо з дзіцячага сада. На мой погляд, гэта ідзе ад сям'і, якая з'яўляецца вытокам як [illegible]

[illegible] Мы нядаўна праводзілі сацыяметрычныя даследаванні ва ўсіх класах, пачынаючы з першага і да адзінаццатага, і выявілі, што ў асноўным дзеці арыентуюцца на станоўчыя ўзоры паводзін. А ў тых, пра каго я сказала крыху вышэй, проста завышаная самаацэнка, яны самі сябе лічаць лідэрамі.

У кожнай школе ёсць дзеці, якія складаюць групу рызыкі. Сярод іх ёсць і вельмі азлобленыя, якія з малалецтва трапляюць у дурныя кампаніі, крадуць, брыдкасловяць. У асноўным гэта дзеці, якіх адхіляюць іх уласныя бацькі: не ўнікаюць у іх праблемы, амаль не размаўляюць з імі, нікуды разам не ходзяць і не ездзяць, не чытаюць разам — іншымі словамі, паміж бацькамі і дзецьмі няма ніякіх стасункаў увогуле. Але ў кожным, нават самым азлобленым дзіцяці ёсць нешта добрае, і мы ў школе імкнемся выявіць гэтае добрае і абаперціся на яго. І, ведаеце, у большасці выпадкаў гэта дае свой плён, асабліва калі бацькі таксама ідуць нам насустрач.

З брыдкаслоўем, канечне ж, трэба змагацца. Мат спрадвеку быў неад'емнай часткай мовы рускага чалавека. Але ж мы не рускія, мы — беларусы, і менталітэт у нас трохі іншы. Мы — людзі памяркоўныя, спагадлівыя, больш еўрапейцы. Таму вельмі шкада, што ў нас сёння няма беларускамоўнага асяроддзя. [illegible]

Вінцук ВЯЧОРКА, выкладчык Нацыянальнага дзяржаўнага гуманітарнага ліцэя імя Я.Коласа:

— Мяркую, што агульнае зніжэнне ўзроўню культуры мовы выклікана адсутнасцю маральных падстаў у сучаснага грамадства. Рэч у тым, што ў кожным грамадстве ёсць дно, якое правакуе амаральнасць, адсутнасць дабрыні ў міжлюдскіх дачыненнях, жорсткасць. І пры ўмове, што грамадства ўгрунтавана на пэўных маральных прынцыпах, ці гэта прынцыпы пратэстанцкай этыкі, ці нейкія іншыя рэлігійныя ідэалы, альбо кансалідаванасць на аснове нацыянальнай ідэі, як гэта бывае ў крызісныя часы — гэта пэўным чынам нейтралізуе імпульсы злога, якія ідуць з дна чалавечай душы і дна грамадства. Нельга сабе ўявіць, каб, напрыклад, у японскім грамадстве, якое наскрозь паяднана і гістарычнай памяццю, і адчуваннем непаддробнага патрыятызму, і якое прасякнута кансерватыўнай традыцыяй этыкі міжлюдскіх узаемадачыненняў (успомнім хаця б складаную сістэму паклонаў і абавязковых усмешак, нават тады, калі трэба чалавеку паведаміць нешта кепскае) — каб гэтыя людзі раптам пачыналі выцягваць пэўную лексіку з дна свайго грамадства і паразумявацца між сабою пры дапамозе гэтай лексікі. Гэта проста немагчыма ўявіць.

У нас жа эліта метадычна знішчалася, а значыць, знішчалася пераемнасць элітарнай культуры, і магчымасць транспартаваць гэтую культуру на ўсё нармальнае грамадства зводзілася да мінімуму. Пачынаючы з 30-х гадоў, мы зазналі магутны ўплыў крыміналізаванай імперыі — нашыя мужчыны траплялі ў расійскае войска і ў расійскія турмы, адкуль набіраліся і брыдкаслоўя ў тым ліку. Што ж тычыцца цяперашняга часу... Няўжо не відаць, як лексіку звычайнага беларуса папаўняюць хай і не нецэнзурныя, але проста слоўцы з крымінальнага лексікону? Калі вядучы аналітычнай праграмы дазваляе сабе выразы накшталт "наехаць", "крыша", то чаго хацець ад астатніх носьбітаў мовы?

Ну, а самае галоўнае заключаецца ў тым, што беларуская мова ў прынцыпе не прымае ўжывання ў якасці лаянкі ці сродку перадачы эмоцый выразаў, якія абазначаюць нейкія фізіялагічныя альбо анатамічныя рэчы. У старабеларускай мове існавалі спосабы натуральнай перадачы і акту кахання, і анатамічных асаблівасцей чалавека — але яны былі прыгожымі і ўспрымаліся нейтральна, не неслі ў сабе нечага адмоўнага. Тое ж самае мы можам назіраць зараз у сучаснай літоўскай мове... З другога боку, існавала народная традыцыя выказвання эмоцый пры дапамозе цэлага набору нізкастылёвай, але разам з тым матываванай лексікі (напрыклад, "вашапруд", "вашапрудзіна"), альбо пры дапамозе так званых праклёнаў. Фалькларысты выдзяляюць сярод іх некалькі класіфікацыйных груп. Ёсць сярод іх такія, якія як бы вяртаюць чалавеку, узмацняючы, ягоныя ўласныя дзеянні, ёсць заклёны, звязаныя з уздзеяннем пэўных духаў, пэўных чараўнічых формулаў. Але ж ёсць і абсалютна бяскрыўдныя праклёны: "а бадай цябе бадай", "а каб цябе качкі таптталі"... Па форме яны праклёны, а фактычна не нясуць нічога злога. Я да таго, што ў нашай народнай творчасці можна знайсці выраз на любы густ. І было б лепш, каб у свядомасці нашай моладзі сегмент моўнай сістэмы, які патрэбны ў любой мове — эмацыйныя выказванні — быў запоўнены тым, што праверана нашай традыцыяй і маральнасцю.

**Запісала
Святлана СУБОЦІНА.**

Служба дні і ночы

"Мы не карны орган"

Са службай аховы і бяспекі БДУ знаёмы далёка не кожны студэнт. Навошта? Юнакі і дзяўчаты жывуць спакойна. Нікога не турбуюць, парадку прытрымліваюцца... Але ці так гэта на самай справе? Мая размова — з начальнікам службы аховы і бяспекі БДУ Леанідам Няхайчыкам:

— Леанід Міхайлавіч, у сувязі з чым узнікла патрэба ў стварэнні службы?

— З-за негатыўнай крымінагеннай сітуацыі ў краіне ў апошнія гады ўзнікла неабходнасць гарантыі бяспекі і на тэрыторыі БДУ. Сваю задачу мы бачым у папярэджанні, выкараненні і раскрыцці правапарушэнняў, якія адбываюцца ў вучэбных карпусах і інтэрнатах Белдзяржуніверсітэта. Праводзім прафілактычныя работы супраць правапарушэнняў, выступаем як орган прапускнога рэжыму на тэрыторыі БДУ, змагаемся з уцечкай інфармацыі аб навуковых працах...

— Калі ласка, раскажыце больш падрабязна аб парушэннях, з якімі вы сутыкаецеся. Многія студэнты нават не разумеюць, у чым іх можна абвінаваціць. Пакурыць на перапынку ці адсвяткаваць дзень нараджэння з кубкам піва ці нават келіхам гарэлкі — няўжо гэта не дазваляецца дарослым людзям?

— Даводзіцца сустракацца са студэнтамі, якія дымяць цыгарэтай у вучэбным корпусе, дзе гэта забаронена, нецэнзурна выказваюцца, псуюць дзяржаўную маёмасць, з'яўляюцца ў п'яным выглядзе ў грамадскіх месцах, крадуць ці ўчыняюць бойкі. Такія аматары не пераводзяцца, таму службай прадугледжаны прафілактычныя размовы, дзе тлумачым такія простыя паняцці, як можна і нельга, добра і кепска. Але размовы тэт-а-тэт часта не дастаткова, Іншы раз складаем акты аб адміністрацыйным парушэнні і перадаем ва упраўленне па рабоце з моладдзю ці на факультэт. Распіццё спіртных напояў у пакоі інтэрната не дазваляецца парадкам пражывання. Аб гэтым студэнт даведваецца яшчэ пры засяленні.

— Напэўна, барацьба з парушальнікамі ўстаноўленых парадкаў не адзінае, з чым даводзіцца мець справу супрацоўнікам службы. Ці прыходзяць да вас студэнты за дапамогай, парадай?

— Па-першае, мы праводзім юрыдычныя кансультацыі для студэнтаў і супрацоўнікаў універсітэта. Па-другое, дапамагаем знайсці ўправу на тых, хто пагражае фізічным гвалтам. У нас працуюць людзі з вопытам — былыя супрацоўнікі міліцыі, якія прысвяцілі сваё жыццё барацьбе са злачынствамі. Былі выпадкі, калі студэнты вымагалі грошы, прымушалі, напрыклад, набыць пустую бутэльку ад малака за 20 тысяч рублёў. Такія паводзіны ў дачыненні да фізічна больш слабага чалавека расцэньваюцца як злоснае хуліганства і патрабуюць прыняцця строгіх мер.

— Тое, што студэнты кураць і п'юць, вядома. Вядома і тое, што некага вы злавілі, а астатнія працягваюць непрыкметна парушаць парадак. Пра якія здарэнні з сябрамі па вучобе часта не ведаюць нават самі студэнты?

— На жаль, сустракаюцца выпадкі ўжывання наркатычных прэпаратаў і прастытуцыя.

— Як даведваюцца студэнты аб існаванні службы аховы і бяспекі БДУ. Спадзяюся, не тады, калі іх саміх за нешта такое "запрасілі"?

— Перад самімі студэнтамі мы не выступалі. Але, напрыклад, першага верасня я меў размову з актывамі факультэтаў, старастамі. Чатыры разы ў гэтым навучальным годзе праводзіліся сустрэчы з членамі аператыўных атрадаў, камендантамі інтэрнатаў, прарэктарам па вучэбнай рабоце і сацыяльных пытаннях. Дарэчы, тыя ж члены аператрадаў і даводзяць да студэнтаў неабходную інфармацыю.

Хачу дадаць, што служба аховы і бяспекі БДУ — не карны орган. Мы імкнемся высвятляць адносіны па-сяброўску, як старэйшыя з малодшымі.

**Вольга ДУБОВІК,
студэнтка чацвёртага курса
факультэта журналістыкі
Белдзяржуніверсітэта.**

Чарговы нумар Зборніка

У лістападаўскім нумары Зборніка друкуюцца наступныя дакументы: "Да пачатку 1998-99 навучальнага года" ("Пералік дзеючых вучэбных планаў для сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў на 1998-99 навучальны год"; "Пералік дзеючай вучэбна-праграмнай дакументацыі па агульнаадукацыйных прадметах для сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў Рэспублікі Беларусь на 1998-99 навучальны год"); "Тыпавыя правілы ўнутранага працоўнага распарадку для работнікаў агульнаадукацыйных устаноў Рэспублікі Беларусь".

Рэдакцыйная калегія.

Тэлебачанне на ўроку

МАЯ РАДЗІМА — БЕЛАРУСЬ

Полацкае княства — першая дзяржава на беларускай зямлі

23, 24 лістапада 4-ы клас

Тэлеперадача расказвае пра першую дзяржаву на Беларусі. Адзначаецца, што прыблізна паўтары тысячы гадоў назад прыйшлі на землі Беларусі славянскія плямёны: крывічы, дрыгавічы, радзімічы. У VIII — IX стагоддзях крывічы пабудавалі першыя гарады: Полацк, Смаленск, Віцебск. Гарады сталі цэнтрамі, дзе жыў князь з дружынаю, баяры, гандляры, мноства розных рамеснікаў. У гарадах будаваліся першыя цэрквы. Адсюль і пачынаецца гісторыя старажытнай беларускай дзяржавы. Гісторыя Полацкай зямлі, па летапісах, пачынаецца з аповяду пра Рагвалода і Рагнеду — першага вядомага нам князя і князёўну. Зазначаецца, што адзінаццатае стагоддзе стала для Полацкай зямлі часам найвышэйшага ўздыму. Падчас княжання Усяслава Брачыслававіча дзяржава была адной з самых моцных у Еўропе. Аўтар расказвае пра гераічныя старонкі абароны межаў і незалежнасці Полацкай зямлі, пра квітнеючыя рамёствы, гандаль, будаўніцтва шматлікіх сабораў.

У якасці ілюстрацыйнага матэрыялу выкарыстаны эпізоды з тэлефільма "Да вас, сучаснікі мае", кніжны матэрыял, фрагменты летапіснага аповяду.

Аўтар і вядучы — кандыдат гістарычных навук С.ТАРАСАЎ

**М.АМБРАЖЭВІЧ,
метадыст.**

ГЕАГРАФІЯ БЕЛАРУСІ

Насельніцтва Беларусі

24, 25 лістапада 9-ы клас

Новая навучальная тэлеперадача прысвечана падрабязнаму аналізу стана і перспектыве развіцця галоўнай часткі насельніцтва кожнай дзяржавы — працоўным рэсурсам, таму вядучая звяртае ўвагу на другую назву тэмы перадачы: "Працоўныя рэсурсы і працоўны патэнцыял Беларусі".

У перадачы падрабязна раскрываецца сэнс паняццяў: "працоўныя рэсурсы" (даецца характарыстыка трох асноўных эканамічных груп насельніцтва); працоўны патэнцыял" (даецца колькасная і якасная яго характарыстыка) і інш.

Шырока выкарыстаны карты, схемы, дыяграмы дакументальныя кінакадры, фотаздымкі і інш.

Аўтар і вядучая тэлеперадачы — кандыдат геаграфічных навук, дацэнт Б.А.МАНАК.

**Т.ЯКІМЕНКА,
метадыст.**

БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА

Сяргей Грахоўскі: "Чалавеку патрэбна не слава..."

26, 27 лістапада 7-ы клас

Тэлеперадача знаёміць з жыццёвым і творчым шляхам Сяргея Іванавіча Грахоўскага. Пісьменнік сам зазначае, што ім перажыта шмат, пабачана шмат, што пра ўсё гэта ён расказаў у сваіх кніжках, а іх больш як трыццаць, і прозай, і паэзіяй. Цікава расказвае С.Грахоўскі пра самыя яскравыя і незабыўныя старонкі свайго жыцця, згадвае родны Глуск, маці, родных, сяброў, падарожжы, вандроўкі, свой першы верш. Сямікласнікі пачуюць яго роздум пра тое, з чаго пачынаецца чалавек, пра сэнс жыцця і што такое паэзія.

Паэт прачытае свае вершы і зробіць каментарый да іх ("Мама", "Чалавеку патрэбна не слава...", "Народная настаўніца", "Заўжды чакае чалавека чалавек"). Прагучыць і адзін з апошніх вершаў С.Грахоўскага "Самасуд".

Аўтар перадачы — літаратуразнаўца Уладзімір СОДАЛЬ.

**М.АМБРАЖЭВІЧ,
метадыст.**

Меркаванне спецыяліста

Кожны з нас мае права на чыстае моўнае асяроддзе

Гэта здараецца ў кожнай сям'і. Аднойчы прыходзіць дзень, калі вы з роспачу ўсведамляеце, што лексікон вашага дзіцяці папоўніўся словамі... самі ведаеце, якімі. Напэўна, кожны ў такой сітуацыі пачынае пракручваць у галаве варыянты сваіх паводзін: што рабіць, як рэагаваць на гэта? А як паводзіць сябе, калі чуеш, як брыдкасловіць падлетак? Бо, хоць я і зразумела ў выніку свайго апытання, што некаторыя адносяцца да нецэнзуршчыны даволі памяркоўна (у адпаведных умовах), напэўна, усё ж такі ніхто не хоча, каб брыдкасловілі яго дзеці.

Вось што нам раіць псіхолаг Вольга Андрэева. Прыслухаемся?

Думаю, асаблівай трагедыі з таго, што дзіця брыдкасловіць, рабіць не трэба. Рэакцыя бацькоў пры гэтым павінна залежыць ад узросту дзіцяці. Калі непрыстойныя словы ўжывае маленькае дзіця, можна яму растлумачыць, што яны азначаюць і што ў даным выпадку размова ідзе аб яго ўласных палавых органах. Можна запытаць: "Няўжо ты хочаш усім аб гэтым апавядаць?" Магчыма, гэта яго і прыпыніць. Але не трэба асабліва пужацца і тым больш панікаваць, бо калі дзіця адчуе вашу спужанасць, яно зразумее, што такім чынам зможа аказваць націск на вас. Ну, напрыклад, паўтараючы нецэнзурныя словы недзе ў грамадскім месцы і тым самым ставячы вас у недарэчнае становішча. Таму самае галоўнае — не паказваць таго, што гэта мае для вас вялікае значэнне.

Што датычыць старэйшых дзяцей, у дакладнасці, падлеткаў, — то яны нярэдка сваім брыдкаслоўем караюць бацькоў, і не толькі іх, але і настаўнікаў, і ўсё грамадства ўвогуле. Бо праз лаянку яны могуць выяўляць сваё абурэнне і крыўду, калі адчуваюць, што ім не хапае разумення, падтрымкі ці любові. Часта лаянка сведчыць аб тым, што ў падлетка няма міру ў душы, бо калі ў чалавека ўсё добра, у яго няма патрэбы ў непрыстойных словах.

Бывае, што брыдкаслоўе — гэта спосаб абароны ад нейкіх тонкіх эмацыянальных перажыванняў. Напрыклад, падлеткі брыдкасловяць, калі гавораць аб сексе, бо секс — гэта зона рызыкі, зусім новая для іх вопыту. І каб не паказаць, што перажыванні, якія тычацца кахання, вельмі многа значаць для яго, каб не паказаць сябе сентыментальным, пяшчотным, ранімым, падлетак стараецца зрабіць гэту сферу менш каштоўнай, выкарыстоўваючы нецэнзурныя словы.

Яшчэ адна прычына брыдкаслоўя падлеткаў — гэта тое, што яны падвержаныя канфармізму. Выдзяляцца элітарнай мовай у кампаніі, у якой звычайна лаюцца, досыць складана, бо гэта значыць прымаць на сябе псіхалагічны націск.

Калі-нікалі лаянка выступае і як сродак пазбаўлення ад напружанасці. І ўсё гэта толькі частка прычын, па якіх падлеткі брыдкасловяць. На самай справе іх можа быць і больш. Але, я лічу, ужыванне непрыстойных слоў — гэта заўсёды сігнал нейкай душэўнай разладжанасці, нізкай самаацэнкі. Калі ў дзіцяці досыць высокая самаацэнка, калі яно адчувае сябе каштоўнай істотай, у яго няма неабходнасці апаганьваць сваю мову альбо сваё жыццё, яно прынімае ўсе тыя эмоцыі, якія ў яго нараджаюцца. Таму вельмі важна звярнуць увагу на ўнутраную разладжанасць падлетка, а не караць палохае за брыдкаслоўе. Лепей спачатку пагаварыць, наладзіць даверныя адносіны, высветліць, што з ім адбываецца, што яго палохае, напружвае ці засмучае. Гэта дасць больш плён, чым рэзкасць альбо знявага.

— Звернемся да сітуацыі, калі падлеткі на пераменцы брыдкасловяць, размаўляючы паміж сабою. Як рэагаваць на гэта, скажам, маладой настаўніцы?

— Яна проста можа патрабаваць павагі да правілаў супольнага жыцця. Напрыклад, сказаўшы: "Я не магу ўмешвацца ў ваша прыватнае жыццё па-за школай, але школа — гэта месца грамадскае. І ўсе мы маем права на незасмечанае асяроддзе — маючы на ўвазе не толькі смецце ў выглядзе нейкіх паперак, але і моўнае, тое, што мы чуем...". Я лічу, што кожны з нас мае права на тое, каб ніхто побач з ім не лаяўся. Брыдкаслоўе ў публічных месцах, па-мойму, нават лічыцца адміністрацыйным правапарушэннем. Таму трэба напамінаць аб гэтым людзям, якія дазваляюць сабе падобныя рэчы.

— Але падлеткі часта бунтуюць супраць розных правілаў, у тым ліку і правілаў супольнага жыцця. Лічаць, што некаторыя з іх немэтазгодныя, неразумныя, бязглуздыя...

— Падлеткі на самай справе перажываюць мноства страхаў, менавіта адсюль іх агрэсія і непрыманне правілаў. Яны баяцца непрымання з боку равеснікаў, баяцца іроніі, неразумення... Гэта — самы напружаны перыяд ў жыцці дзіцяці.

Таму я не бачу асаблівай трагедыі ў іх брыдкаслоўі, і жорстка караць іх за гэта не трэба. Нельга рэпрэсіўнымі, некультурнымі метадамі выхаваць культурнага чалавека. Дарэчы, само грамадства сваёю агрэсіўнасцю выклікае агрэсію нашых дзяцей.

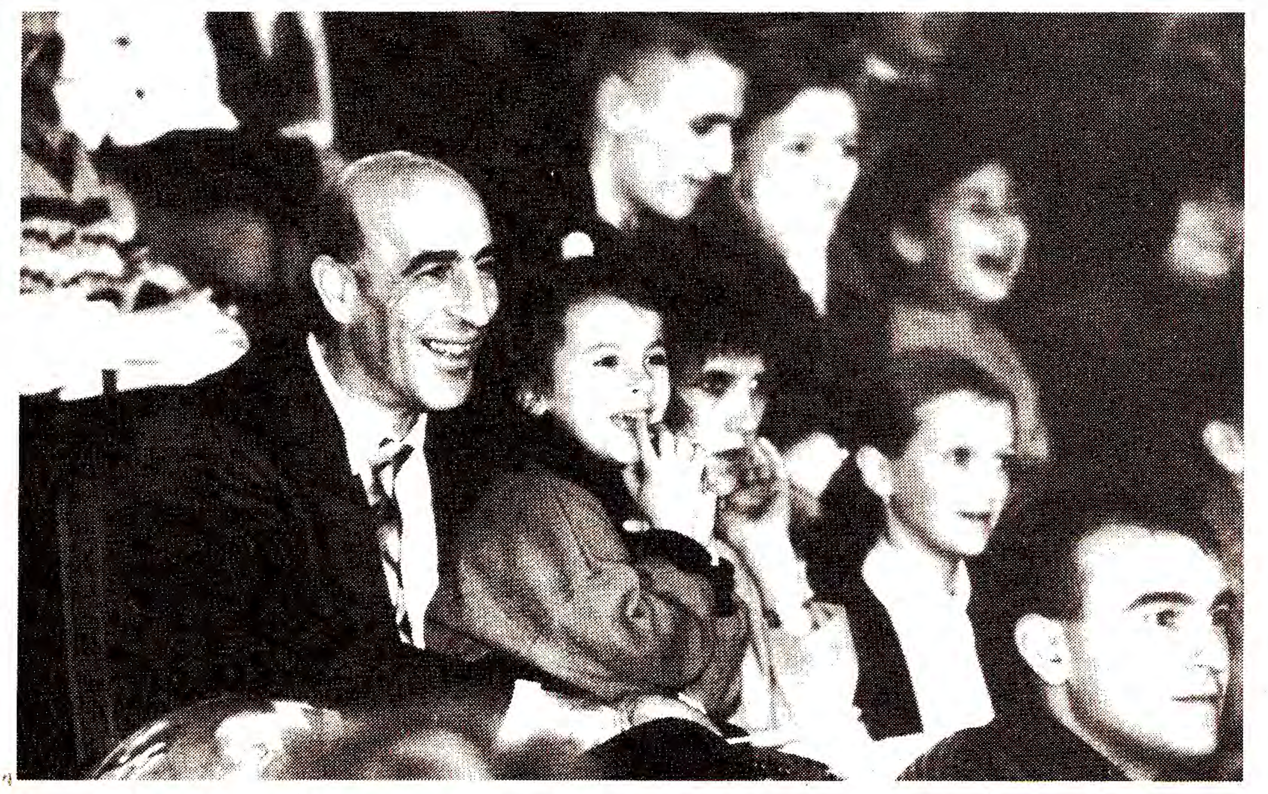
— Мне ўсё ж здаецца, што той спосаб рэагавання на лаянку падлеткаў, які вы прапанавалі крыху вышэй, лепш выкарыстаць, на маю думку, у адносінах да дарослага чалавека...

— Чаму? Не трэба недаацэньваць падлеткаў і іх здольнасці разумець нейкія сацыяльна значныя рэчы. Калі падлетак не разумова адсталы, то ён цалкам сталы для таго, каб усвядоміць нормы супольнага жыцця. Проста настаўніку не трэба самому быць вельмі напружаным, калі ён абмяркоўвае з дзецьмі гэтае пытанне. Ён павінен разумець, што за ўсім гэтым у падлетка заўсёды стаяць нейкія страхі і патрэбнасці, але настаўнік мае права памятаць і аб сваіх патрэбнасцях, у тым ліку і ў чыстым моўным асяроддзі, — і ўмець абараняць свае правы. Настаўніку добра было б памятаць таксама, што брыдкаслоўе як феномен не можа быць зразумелы адназначна, і, каб пераадолець яго, трэба разабрацца ў прычынах. Ну, а там, дзе мы не ўпаўнаважаныя выхоўваць, там мы можам проста абмежаваць магчымасці тых, хто лаецца.

**Гутарыла
Святлана СУБОЦІНА.**

P.S. Дарэчы, Вольга Андрэева раіць усім пачытаць адну з лепшых, на яе погляд, кніг па ўзаемінах з падлеткамі — **Роберт Т.Байярд, Джин Байярд. "Ваш беспокойный подросток (практическое руководство для отчаявшихся родителей)", М., Просвещение, 1991г.** Гэта цэласная сістэма рэкамендацый, якая прайшла шматразовую практычную праверку і на справе прадэманстравала сваю высокую педагагічную эфектыўнасць. (Гэтая кніга была выдадзена і на Беларусі: **Роберт Т.Баярд, Джын Баярд. Як спраўляцца з праблемамі падлеткаў", Мінск, Народная асвета, 1990г.).**

Культура

Цырк: новае прадстаўленне

Белыя мядзведзі на... каньках

У Беларускім дзяржаўным цырку адкрылася новае цыркавое прадстаўленне на лёдзе "Лёд, цырк і белыя мядзведзі". У праграме — эквілібр на ручных каньках, гульня з кубамі, эквілібр на першах, клоунскае трыо і многае іншае. "Стрыжань" праграмы — "Паўночнае ззянне". Гэта адзіны ў свеце атракцыён белых мядзведзяў на каньках.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА.

Суботнія знаёмствы

"Я быў галаўным болем настаўнікаў..."

Гаворыш "Радыё Бі-эй", маеш на ўвазе Сяргея Кузіна. Гэты чалавек з'яўляецца адным са стваральнікаў і праграмным дырэктарам гэтага сталічнага радыё "FM 104'6".

Эфір — упадабанае асяроддзе Сяргея Кузіна, які сам сумавацьне ўмее і іншым не дае.

Ён, сын ваеннаслужачых, да 14 год жыў і вучыўся ў Германіі, скончыў Мінскае ВІЗРВ (вышэйшае інжынерна-зенітнае ракетнае вучылішча), журфак Львоўскага дзяржуніверсітэта і прэстыжны МДУ (Маскоўскі дзяржаўны універсітэт), дзе атрымаў свой трэці па ліку дыплом на факультэце замежных моў... І вось у чым прызнаўся гэты мэтанакіраваны чалавек чытачам "Настаўніцкай газеты".

— Калі спатрэбіцца, гатовы атрымаць і чацвёрты, і пяты дыплом, чаму б не? Не, я не лічу сябе занадта разумным. Менавіта таму і працягваю чытаць кніжкі. Бо чым багацейшы жыццёвы вопыт, тым больш пераконваешся, што шмат пра што ты яшчэ не ведаеш. Але калі сур'ёзна гаварыць пра далейшую адукацыю, мне, напэўна, было б цяжка сумяшчаць вучобу з працай — яе становіцца ўсё больш, яна ўсё больш цікавая...

— Колькі ж часоў у суткі Сяргея Кузіна можна пачуць у эфіры?

— Хацеў бы займацца гэтай справай без перадышкі, але не заўсёды атрымліваецца. Мой асабісты рэкорд — 9 гадзін вяшчання на працягу аднаго працоўнага дня (замяняў хлопца, які захварэў). Выйшаў я са студыі і абсалютна незасмучаным, лішні раз упэўніўся, што сапраўды люблю размаўляць, уяўляць сабе вас, слухачоў, і самога сябе ў нейкіх сітуацыях... Музыку слухаць, суперажываць, шкодніча́ць, карацей, быць самім сабой. Многім гэта не падабаецца... Урэшце, можа быць, нямногім, мне хацелася б, каб такіх была меншасць. А наогул, я не адношу сябе ў лік радыёлюдзей, якія мараць: "Галоўнае, каб слухач абавязкова палюбіў мяне!" Я не прыладжваюся, не падстройваюся, я сумленна выказваю свае думкі, адказваю за кожнае вымаўленае слова. Дарэчы, радуюся палярным адносінам да сябе. У Бібліі ёсць прыкладна такія словы: "Як ты цёплы, а не гарачы і не халодны, дык вывергну цябе з вуснаў Маіх". Мяне задавальвае сітуацыя, калі мной адкрыта абураюцца (ці захапляюцца), чым ніяк не праяўляюць сваіх адносінаў да мяне.

— Сяргей, цікава, а як вы пракаменціруеце наступную біблейскую ісціну: (у вялікай мудрасці многа смутку: хто памнажае веды, памнажае смутак")?

— Так, жыццёвы вопыт, гэта, у першую чаргу, — кат, і ўжо ў другую — наша багацце. Праілюструю свой адказ. Уявіце сабе клетку, у якой сядзяць адзін стары і шмат маладых тыграў. Ім кідаюць кавалак мяса. Маладыя, прыняўшы яго за дзічыну, пачынаюць з ім гуляць, азартна падкідваць лапамі, тыгранят цікава, у іх выпрацоўваецца адрэналін... А стары драпежнік ляжыць у кутку і ні на што не звяртае ўвагі.

На жаль, з кожным пражытым намі днём усё менш застаецца тых момантаў, якія здольны нас па-добраму ўсхваляваць...

— А момантаў, здольных ад душы развесяліць?

— А вось гэта наша задача! Чалавек тады ўспрымае жыццё ва ўсёй яго арганіцы, калі ўмее радавацца. Дрэву, напрыклад, усмешцы дзіцяці, шчаслівым вачам жонкі... Галоўнае — усміхацца, а не насміхацца.

— Дык зрабіце што-небудзь, каб усміхнуліся нашы чытачы!

— Калі ласка! Раскажу выдатны хрысціянскі анекдот. Настаўнік-атэіст, каб паздзекавацца над веруючым вучнем, пытаецца: "Дык ты лічыш, Дзіма, што ўсе людзі ўзялі пачатак ад Адама і Евы?" "Зразумела. Гэта не я лічу, так напісана ў Свяшчэнным Пісанні" "Ну, тады я буду называць цябе Дзмітрый Адамавіч". Вучань не разгубіўся: "Ну, а паколькі вы, настаўнік, згодны з тэорыяй Дарвіна, я буду называць вас Мікола Малпавіч!

— Гумарыстычную жылку вы адкрылі ў сабе дзякуючы таму, што амаль 10 год жылі ў Адэсе? Дарэчы, як трапілі у гэту, як кажуць, сталіцу СНДэўскага гумару?

— Трапіў банальна — па размеркаванні Мінскага ВІЗРВ у Чырванасцяжную адэскую ваенную акругу ў жніўні 1985 года. Тры гады працаваў на мясцовым радыё "FM Адэса". Але гумарыстычную жылку — дар Божы — адкрыць ці закрыць нельга, гэта маё глыбейшае перакананне. Гумар немагчыма накачаць як мышцы, яго нельга вывучыць напамяць, заканспектаваць. Гумар — вынік сукупнасці: хатняга асяроддзя, у якім жыве чалавек, кніг, якія ён чытае, спосабу ўспрыняцця свету і здольнасці ўсё браць пад сумненне. Калі гэта ёсць як квінтэсенцыя, тады пачуццё гумару будзе ў наяўнасці. Я не прымаю ў разлік уменне расказваць анекдоты — гэтаму можа навучыцца кожны. І эрудыцыя, заснаваная на разгадванні крыжаванак, не ёсць пазнанне быцця...

Ну, а ва мне гумар быў (мне хочацца ў гэта верыць) заўсёды, бо так ужо атрымалася, што з маленства я быў завадатарам, і ў дзіцячым садку ў мяне былі жудасныя праблемы з выхавацельніцай у сувязі з маёй дысцыплінай.

— А ў школьныя гады?..

— Я быў галаўным болем усіх настаўнікаў, хаця і вучыўся заўсёды як след: чацвёркі ў мяне з'явіліся толькі ў восьмым ці дзевятым класе. Дагэтуль я доўгі час ішоў на выдатна, але ніколі не меў грамат з-за нязменнага "нездавальняюча" па паводзінах. Мяне бясконца выклікалі на педсаветы за тое, што я спраўляўся з настаўнікамі, быў хуліганам, аднойчы на дырэктара школы кампот з сухафруктаў...

— Гэта жарт?

— Хутчэй своеасаблівая форма пратэсту. Аднойчы выліў кампот дырэктару (дзядзечку з замашкамі кастаправа), прама на галаву, з трэцяга паверха! Потым я перайшоў у іншую школу.

— Напэўна, "пацярпела" і ваша характарыстыка?

— Так, там усё адлюстравана... Вось чаму ў камсамол я уступаў не разам з аднакласнікамі, а значна пазней, за тры дні да здачы экзаменаў у ваенную ВНУ (гэта было абавязковай умовай для паступлення). Тэрмінова шукаў райкам, практычна ўжо маючы на руках камсамольскі білет, каб яны там толькі птушку паставілі... Дарэчы, камсамольцам я быў дастаткова адыёзным: з велізарнай колькасцю спагнанняў, самаволак, адсідак на гаўптвахце. Карацей, я ствараў дастаткова праблем начальніку курса. Кожны раз, стаўшы перад строем, ён скоса пазіраў на свой левы ці правы пагон: "Так, яшчэ маёр..." І толькі потым вітаўся з намі. Быў такі час, калі начальнік на вячэрняй праверцы зачытваў адзінае прозвішча — Кузін. Калі я быў у страі, значыць, астатніх ужо можна было не правяраць — самаволак няма. Я быў у яго "лакмусавай паперкай...

І ўсё ж з задавальненнем успамінаю армію — добрую школу жыцця, якую не трэба праходзіць завочна. Тым больш, што мне пашанцавала: служыў у элітных войсках, мае падначаленыя былі выпускнікамі "крутога" Баўманскага вучылішча.

— А з сям'ёй вам пашанцавала? І хто жонка па прафесіі?

— Вельмі пашанцавала! Не скарджуся! Жонка Ірына — выпускніца ВІБІ (Валгаградскага інжынерна-будаўнічага інстытута), працуе на пасадзе інжынера камерцыйнай структуры: складае нейкія каштарысы, паперы, у якіх я нічога не разумею. Яна ў мяне разумная, у акулярах, увогуле (ціхі жах!), я яе баюся!

— А вы, Сяргей — вясёлы ў акулярах?

— Так, і жонка таксама — вясёлая ў акулярах. Наогул, я лічу, што самыя лепшыя людзі — гэта акулярыкі. Ужо колькі ў мяне было знаёмых, як толькі акулярык — адразу добры хлопец.

Але галоўнае, што ў нас ёсць шасцігадовы сын Жэнька, стварэнне, якое абсалютна ні ў чым не спыняецца: гойсае як ашалелы.

— І па кватэры, і па школе?

— У школу ён яшчэ паспее, а пакуль займаецца дома з няняй. Яна чалавек веруючы, прыхаджанка царквы, выпускніца хрысціянскага каледжа. Думаю, гэта будзе для сына значна лепшай адукацыяй у параўнанні з той, якую ён мог бы атрымаць у садку. Акрамя таго, ён крыху хваравіты хлопчык, і мне часам даводзіцца ізаляваць яго ад дзетак, хаця ў двары ў яго шмат сяброў, з якімі ён лазіць па канавах, катаецца на роліках... А ў размоўным жанры Жэнька не саступае нават мне.

**Гутарыла
Алена КЛІМЕНКА.**

Вяртанне да вытокаў

Колас пісаў і пра... нашу сучаснасць

3 лістапада — дзень нараджэння Якуба Коласа. Да гэтай даты супрацоўнікі музея паэта падрыхтавалі літаратурнае свята "Каласавіны", якое было праведзена ў будынку Дома-музея Якуба Коласа, на радзіме паэта. Лепшыя з лепшых коласаведаў, аматараў творчасці народнага паэта, людзі рознага складу і ўзросту, прадстаўнікі вядучых навуковых і навучальных устаноў Беларусі выступілі ў гэты дзень на навуковай канферэнцыі, пабывалі на радзіме Якуба Коласа, сустрэліся з блізкімі па духу людзьмі.

Навуковая канферэнцыя была прысвечана 116-годдзю з дня нараджэння Якуба Коласа і праведзена на тэму "Прырода ў творчасці паэта, праблемы захавання ландшафтаў і мемарыяльных сядзібаў у сучасных умовах". Сярод удзельнікаў навуковай канферэнцыі — дырэктар Дзяржаўнага Лермантаўскага музея-запаведніка "Тарханы" Т.М.Мельнікава, акадэмік, дырэктар Інстытута эксперыментальнай батанікі імя В.Купрэвіча Нацыянальнай акадэміі навук РБ В.І.Парфёнаў, вучоныя-філолагі і філосафы, навуковыя супрацоўнікі з усіх куткоў Беларусі. З прывітаннем перад удзельнікамі "Каласавін" выступіў намеснік міністра культуры Беларусі В.К.Гедройц. Адкрыла навуковую канферэнцыю дырэктар літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа З.М.Камароўская. Яна падзяквала тым людзям і ўстановам, якія шчыра ў меру дапамаглі правядзенню літаратурнага свята, захаванню ў належным выглядзе мемарыяльных сядзібаў і ландшафтаў. Гэта паліграфічны камбінат імя Я.Коласа, дзе друкуюцца матэрыялы канферэнцыі, Міністэрства аховы прыроды, аддзел культуры Стаўбцоўскага райвыканкама, фонд Якуба Коласа.

Выступленні пачаліся на тэму, якая становіцца самай галоўнай для ўсіх, хто жыве на знемагаючай ад індустрыяльнага буму планеце. Не шмат пісьменнікаў у сусветнай літаратуры так разумелі прыроду, як народны пясняр Беларусі. Не дарэмна ж дырэктар Інстытута эксперыментальнай батанікі В.І.Парфёнаў з пазіцыі спецыяліста, разбіраючы твор Якуба Коласа, знаходзіць у ім рысы сапраўды навуковых апісанняў прыроды. Як грамадскі дзеяч Якуб Колас быў першым, хто патрабаваў беражлівых адносін да прыродных багаццяў Беларусі, тонка разумеў неразрыўную сувязь людзей з прыродай, не мог змірыцца з масавымі вырубкамі беларускага лесу дзеля эканамічнай выгады. На вялікі жаль, і шматлікія прыклады неразумнага выкарыстання прыродных рэсурсаў, прыведзеныя паэтамі і вучонымі, для ўлады не былі пераканаўчымі. Акадэмік выступіў з прапановай стварэння запаведнай зоны ў раёне Вусця, Баланчанкі — маляўнічых мясцінах Пухаўшчыны, дзе любіў адпачываць Якуб Колас і дзе напісаны ім шматлікія творы. Незабыўныя ўражанні заставаліся пасля кожнага выступлення на канферэнцыі. Нездарма ж адзначыў вядомы коласавед, доктар філалагічных навук, член-карэспандэнт Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь М.І.Мушынскі, што настае час перагляду пастулатаў, якія склаліся за доўгія часы. Творчасць Коласа патрабуе пастаяннага вывучэння. Гэта нацыянальны набытак. І выступленні маладых вучоных, як бы пацвярджаюць: такое вывучэнне ідзе. Неспецыялісту цяжка зразумець густа перасыпанае філалагічнымі і філасофскімі тэрмінамі выступленне. Але цікава сачыць за тым, як вырысоўваецца вобраз не проста паэта і празаіка, а нацыянальнага філосафа, буйнога вучонага, грамадскага дзеяча, прыродаведа.

Глыбокай заклапочанасцю пра лёс коласаўскіх мемарыяльных сядзібаў пранікнута выступленне дырэктара Дома-музея Якуба Коласа З.М.Камароўскай. У адрозненне ад нерукатворнага помніка з неўміручых твораў, мемарыяльныя сядзібы разбураюцца з цягам часу. Шмат бяды нарабілі ураганы, якія пранесліся па коласаўскіх мясцінах. Ліквідацыя вынікаў патрабуе вялікіх сродкаў. А дзе іх узяць? Дырэктар музея Коласа звяртаецца да ўсіх, каму дарагое імя народнага паэта, з прапановай унесці пасільны ўклад у справу захавання мемарыяльных сядзібаў. У музеі даўно існуюць планы стварэння турыстычных маршрутаў па коласаўскіх мясцінах, адкрыцця пунктаў турыстычнай інфраструктуры на месцы рэальна існаваўшых у пачатку веку карчмы, гасцінага двара. А колькі б каларыту дабавіла коласаўскім мясцінам дзеючая сялянская гаспадарка канца XIX стагоддзя! І ўсё гэта — не пустыя пражэкты, усё гэта заснавана на ўражаннях замежных гасцей, якія заўсёды застаюцца ў захапленні ад маляўнічых куткоў Стаўбцоўшчыны. Трывогай за лёс коласаўскіх мясцін было пранікнута выступленне і краязнаўцы, галоўнага рэдактара газеты "Прамень" са Стаўбцоўшчыны С.А.Галаўко. Неразумнае правядзенне меліярацыйных работ прывяло да змянення ландшафту, да высыхання крыніц, да знікнення помнікаў роднай прыроды. Існуе шмат спосабаў захавання нацыянальнага багацця. Трэба толькі, каб тыя, хто мае права прымаць рашэнні, навучыліся слухаць і спецыялістаў тэхнічных, і людзей культуры. Людзі павінны зразумець, што прыроду нельга пакараць, што яна — частка ўсяго існуючага на Зямлі.

Прысутнічаючы на навуковай канферэнцыі, заўважаеш, як нейкім дзіўным чынам усё, аб чым пісаў Колас, пераклікаецца з самымі балючымі праблемамі сучаснасці. Вялікі шлях прайшлі людзі за апошнія дзесяцігоддзі, імкнучыся толькі ўперад, да прагрэсу, для таго, каб у перадапошні момант гісторыі, звярнуўшыся да сваіх вытокаў, раптам зразумець, што вялікія суайчыннікі прадчувалі будучыя цяжкасці, імкнуліся папярэдзіць сучаснікаў і не заўсёды бывалі пачутымі. Сярод імёнаў гэтых вялікіх суайчыннікаў пачэснае месца займае імя Якуба Коласа.

Уладзімір ЖЫГАДЛА.

Праграма тэлеперадач

ПАНЯДЗЕЛАК, 23 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.30 Добрай раніцы, Беларусь! **7.00** Навіны.
7.10 Добрай раніцы, Беларусь! **8.10** Рэзананс.
9.00 Навіны.
9.15 Тэлебарометр.
9.30 Спажывецкая карзінка.
9.45 "Сёння з вамі..." Прэзідэнт Беларускай гільдыі акцёраў кіно Святлана Сухавей. **10.20** Здароўе.
10.45 Прэм'ера песні.
11.00 Навіны.
11.15 "Доктар Фінлі". Тэлесерыял. 1-я серыя.
12.05 Тэленавігатар.
12.25 Песні на вершы Уладзіміра Някляева.
13.00 Навіны.
13.15 М. Ульянаў, І. Чурыкава ў маст. фільме "Тэма".
15.00 Навіны. **15.10** Відэакурс нямецкай мовы.
15.30 ТБ — школе. "Мая Радзіма — Беларусь". 4-ы клас. "Полацкае княства — першая дзяржава на беларускай зямлі".
15.50 Востраў натхнення.
16.05 Мультфільмы.
16.25 Рэгіён. Перадача з Гомеля. **17.00** Навіны (з сурдаперакладам).
17.10 Маладыя музыканты Маргарыта Васілевіч, Алег Кавалеўскі, Тамара Глаголева і Сяргей Драбышэўскі ў праграме "У пошуках гармоніі".
17.40 Госці ў дом. Да 80-годдзя заканчэння Першай сусветнай вайны.
18.05 "Доктар Фінлі". 1-я серыя. **19.00** Навіны.
19.15 "Сёння з вамі..." Дырэктар школы-інтэрната № 3 г. Мінска Уладзімір Сяксяеў.
19.50 Трэці тайм.
20.25 "Панядзелак з "Хрыстафорам". **20.40** Калыханка.
21.00 Панарама.
21.40 Падзея.
21.50 Беларускі хіт-парад.
22.00 "Гандлярка і паэт". Маст. фільм.
23.35 Открыццё V Міжнароднага кінафестывалю краін СНД і Балтыі "Лістапад-98".
24.00 Навіны.
0.10 Фестываль, прысвечаны Міжнароднаму дню студэнтаў (г. Мінск).

ГРТ

16.00 "Жорсткі анёл".
17.00 Навіны.
17.15 "Адгадай мелодыю".
17.45 "Гадзіна пік".
18.05 "Панядзелак з Познерам". "Правы маці".
18.45 "Цені знікаюць апоўдні". Драма па матывах рамана А. Іванова.
19.45 "Добрай ночы, малышы!" **20.00** "Час".
20.40 Надвор'е.
20.50 "Паляўнічыя на сны". Дзевяцісерыйны містычны фільм. **21.40** "Погляд".
22.25 Навіны.
22.45 Лінія кіно. "Капітанская дачка". Гістарычная драма паводле аповесці А. С. Пушкіна.
0.35 Праграма перадач.

РТР

6.00, 8.30, 8.50 "Добрай раніцы Расія!"
8.15 "Дзяжурная часць".
8.35 "Праграма перадач".
8.55 "Тавары — поштай".
9.00 "Акіян". Прэм'ера 12-серыйнага фільма.
10.00 "Весткі".
15.15 Мультфільмы "Карп на вуглях", "Прынцэса і людаед".
15.30 "Першыя пацалункі".
16.00 "Весткі".
16.30 "Вежа".
17.00 "Камп'ютэр".
17.15 "Жыццё Кліма Самгіна". Серыял.
18.30 "Дзяжурная часць".
18.35 "Гісторыя адной падзеі". Дак. фільм.
19.00 "Весткі".
19.35 "Падрабязнасці".
19.45 "Каханне з першага погляду".
20.10 "Хлопец і яго сабака". Маст. фільм.
21.50 "Гарачыня ў Лос-Анджэлесе". Паліцэйскі серыял.
22.45 "Дзяжурная часць".
23.00 "Весткі".

НТБ

5.00, 5.30, 6.00, 6.30, 7.00, 7.30. 8.00 Інфармацыйная праграма.
5.10, 6.10, 7.15 "Спорт".
5.15 "Дзень у гісторыі".
5.20, 7.25 "Крымінал".
5.35 "Градуснік".
5.40, 6.50 "У запас".
5.50 "Сённячка-Піцер".
6.15, 7.20 Надвор'е.
6.20 "Я целаахоўнік".
6.25, 7.45 "Сённячка".
6.35 "Жывыя навіны".
6.40 Мультфільм.
7.35 "Вялікія грошы".
8.10 "Яе звалі Нікіта". "Новы рэжым". **9.00** "Сёння".
9.15 "Учора ў "Выніках".
10.15 "Лялькі".
10.30 "Вынікі. Начная размова". **11.00** Сёння.
11.20 "Вечны покліч" (СССР). **13.00** "Сёння".
13.25 "Каханне і тайны Сансет Біч".
14.10 "Сённячка".
15.15 "Свет прыгод. "Залатыя крылы Пенсаколы".
16.00 "Сённячка".
16.35 "Доктар Куін, жанчына-ўрач". **17.30** "У запас".
17.40 "Крымінал".
18.00 "Сёння".
18.40 Герой дня.
18.55 "Галаграфічны чалавек". Фантастычны баявік.
20.35 "Усяго" з Віктарам Шандаровічам.
21.00 "Сёння".
21.40 "Хуткая дапамога".
22.30 "Сённячка".
23.10 "Сёння апоўначы".
23.35 "Футбольны клуб".

КУЛЬТУРА

7.05, 11.30, 13.30, 19.30, 23.00 Навіны культуры.
7.25 "Русалачка". Музыкальная казка.
8.45 "Мілыя цені Арбата".
9.00, 15.00, 17.00 Навіны.
9.05 "Развітанне". 1-я серыя.
10.10 "Паклоннікам Тэрпсіхоры".
10.20 "Шакспір. XX век. "Рычард III. Чорны геній". Перадача 1-я.
11.00 "Лад жыцця".
11.40 "Адкуль музыка бярэцца?" **11.55** "Адыходзячы, агляніся".
12.15 "Раўняецца чатыром Французам". Спектакль тэатра на Малой Броннай. 1-я частка.
13.45 "Хто мы?" Анатомія рускай бюракратыі.
14.10 С. Пракоф'еў. "Сімфонія — канцэрт для віяланчэлі з аркестрам".
14.50 "Калекцыя". А. Аверчанка "Дыябет".
15.05 "Вецер жніва". Серыял. 1-я серыя.
15.55 "Лукамор'е".
16.15 "Жывое дрэва рамёстваў". **16.20** "Апокрыф". **16.50** "Без візы". "Прагулка па Парыжу".
17.05 "2003".
17.10 "Куміры".
17.40 "Свет авіацыі".
18.05 "15-ы пад'езд".
18.35 "Вінсент", "Піт Мандрыан". Фільм-эсэ". Дак. фільмы. **19.20** "Цуд-казка".
19.50 "Падарожнічаючы па выстаўцы".
20.15 "Ю. Цемірканаў. Імправізацыя на тэму... з рознага".
20.45 "Пасля навін..."
21.05 "Развітанне". Па матывах аповесці В. Распуціна "Развітанне з Мацёрай".
22.10 "Зоркі ў Крамлі". К. Пендзярэцкі.
22.35 "Размова з фатаграфіямі".

8-ы КАНАЛ

18.00 Праграма Кенета Коуплენда.
18.30 "Вясёлыя мелодыі".
18.45 "Вялікае каханне Бальзака". Шматсерыйны фільм.
19.45 "Урокі для Евы".
20.15 "Вечарніца".
20.30 "Камо градзешы!" Серыял.
21.30 "Сцена Еўропы".
22.00 Дэтэктыў па панядзелках... "Разарваны круг".

АЎТОРАК, 24 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.30 Добрай раніцы, Беларусь! **7.00** Навіны.
7.10 Добрай раніцы, Беларусь! **8.10** "Сёння з вамі..." Дырэктар школа-інтэрната № 3 г. Мінска Уладзімір Сяксяеў. Частка 1-я.
8.45 Спажывецкая карзінка.
9.00 Навіны.
9.10 ТБ — школе. "Мая Радзіма — Беларусь". 4-ы клас.
9.30 Чацвёртае вымярэнне.
9.55 Студыя эстраднай песні "Забава" Гродзенскага вучылішча мастацтва.
10.30 "Астрожнік і ружы". Тэленарыс пра былога настаўніка Зянона Букату (г. Клецк). **11.00** Навіны.
11.10 "Доктар Фінлі". 2-я серыя.
12.05 Тураб'ектыў.
12.25 Абібок.
13.00 Навіны.
13.10 "Землякі" Смаргонскі раён. **14.05** Аўтапарк.
14.15 Адкрыццё V Міжнароднага кінафестывалю краін СНД і Балтыі "Лістапад-98".
14.40 "Макаёнка, 9".
15.00 Навіны.
15.15 Відэакурс англійскай мовы.
15.40 ТБ — школе. Геаграфія. 9-ы клас. Насельніцтва Беларусі.
16.10 Музычны антракт.
16.25 Урокі Н. Наважылавай.
17.00 Навіны (з сурдаперакладам).
17.10 "У кожнай хаце жыве хатнічак". Дак. фільм.
17.30 Шматгалоссе.
18.00 "Доктар Фінлі". 2-я серыя. **19.00** Навіны.
19.15 "Сёння з вамі..." Дырэктар школы-інтэрната 3 г. Мінска Уладзімір Сяксяеў.
19.55. Музыка без межаў.
20.25 "Спікер-хата".
20.40 Калыханка.
21.00 Панарама.
21.40 Падзея.
21.50 Беларускі хіт-парад.
22.00 Экран беларускага кіно. Псіхалагічны баявік. "Гладыятар па найму".
23.30 Спартыўныя навіны.
23.50 Навіны.
24.00 КВЗ. Кубак Беларусі. Паўфінал.

ГРТ

8.00 Навіны.
8.15 "Жорсткі анёл".
9.15 "Погляд".
10.00 "Смехапанарама".
10.50 "Хатняя бібліятэка".
11.00 Навіны (з сурдаперакладам).
11.15 "Разам". Грузія сёння.
14.00 Навіны (з сурдаперакладам). **14.15** "Новыя прыгоды Сіндбада".
14.50 "Шчаслівы выпадак". Віктарына.
15.35 "...Да шаснаццаці і старэй".
16.00 "Жорсткі анёл".
17.00 Навіны.
17.15 "Адгадай мелодыю".
17.45 "Гадзіна пік".
18.05 "Тэма".
18.45 "Цені знікаюць апоўдні". Серыял.
19.45 "Добрай ночы, малышы! **20.00** "Час".
20.50 "Дзяўчаты". Культавая камедыя 60-х гадоў.
22.30 Хакей. "Дынама" (Масква) — "Цуг" (Швейцарыя).
23.15 Навіны.

РАСІЯ

6.00, 8.30, 8.50 "Добрай раніцы, Расія!"
8.15 "Дзяжурная часць".
8.35 Праграма перадач.
8.55 "Тавары — поштай".
9.00 "Акіян".
9.45 "Музыка, музыка..."
10.00 "Весткі".
15.15 "Казачны поўднік".
15.30 "Першыя пацалункі".
16.00 "Час".
16.30 "Вежа".
17.00 "Кампьютэр".
17.15 "Жыццё Кліма Самгіна". Серыял.
18.30 "Дзяжурная часць".
18.35 "Гісторыя адной падзеі.
19.00 "Весткі".
19.35 "Падрабязнасці".
19.45 "Аншлаг" прадстаўляе.
20.20 Час кіно. "Тры таполі на Плюшчысе".
21.50 "Псі фактар". Серыял.
23.30 Тыдзень высокай моды ў Маскве.
23.45 Прагноз надвор'я.

НТБ

5.00, 5.30, 6.00, 6.30, 7.00, 7.30, 8.00 Інфармацыйная праграма.
5.10, 6.10, 7.15 Спорт.
5.15 "Дзень у гісторыі".
5.20, 7.25 "Крымінал".
5.35 "Градуснік".
5.40, 6.50 "У запас".
5.50 "Сённячка-Піцер".
6.15, 7.20 Надвор'е.
6.20 "Я — целаахоўнік".
6.25, 7.45 "Сённячка".
6.35 "Жывыя навіны".
6.40 Мультфільм.
7.35 "Вялія грошы".
8.10 "Хуткая дапамога".
9.00 "Сёння".
9.15 "Герой дня без гальштука". **9.40** "Вуснамі дзіцяці". Тэлегульня для бацькоў.
10.05 "Свая гульня".
10.30 "Рускі век". Хакеіст Аляксандр Якушаў.
11.00 "Сёння". **11.20** "Вечны покліч". (СССР).
13.00 "Сёння".
13.25 "Каханне і тайны Сансет Біч". **14.10** "Сённячка".
15.00 "Сёння".
15.15 "Залатыя крылы Пенсаколы". **16.00** "Сённячка".
16.35 "Доктар Куін, жанчынўрач". **17.30** "У запас".
17.40 "Крымінал".
18.00 "Сёння".
18.40 "Герой дня".
19.00 "Табар ідзе ў неба". Рамантычная меладрама.
20.40 "Лялькі".
21.00 "Сёння".
21.40 "Хуткая дапамога".
22.30 "Сённячка".
23.10 "Сёння апоўначы".
23.35 "Футбольны клуб".

КУЛЬТУРА

7.05, 11.30, 13.30, 19.30, 23.00 Навіны культуры.
7.25 "Вінсент"., "Піт Мандрыян". Дак. фільмы.
8.10 "Піна Бауш і іншыя".
8.45 "Пятроўка".
9.00, 15.00, 17.00 Навіны.
9.05 "Развітанне". 2-я серыя.
10.15 Барыс Пастэрнак. "Другое нараджэнне".
11.00 "Свет авіацыі". Часопіс.
11.35 "Раўняецца чатыром Французам". 2-я частка.
12.40 "Немітуслівая мудрасць быцця". Балетмайстар І. Слуцкер.
12.55 "Алена Прыгожая". Мастачка А. Пялевіна.
13.50 "Расійскі кур'ер". Растоўская вобласць.
14.30 "Хто там..."
15.05 "Вецер жніва". Серыял.
16.00 "Лукамор'е".
16.20 "Час, партрэты, лёсы".
16.35 "Жывое дрэва рамёстваў".
16.40 Акадэмія спорту.
17.05 "2003".
17.10 "Артадокс".
17.25 "Ноу-хау".
17.35 "Асобы гісторыі". Каруза.
18.05 "Галандская архітэктура ўчора і сёння". Георг Хендрык Брэйтнер".
19.10 "Цуд-казка".
19.50 "Шэкспір, XX стагоддзе". Перадача 2-я.
20.45 "Пасля навін..."
21.05 "Развітанне". 2-я серыя.
22.15 "З канцэртнай залы".
22.40 "Pro memoria". "Водбліскі".

8-ы КАНАЛ

18.00 Праграма Кенета Коупленда.
18.30 "Вясёлыя мелодыі".
18.45 "Калі настане заўтра". Крымінальная драма.
19.45 Еўропа сёння".
20.15 "Вечарніца".
20.30 "Цені знікаюць апоўдні".
21.45 "Афіша".
22.00 "Матфей". Маст. фільм.

СЕРАДА, 25 ЛІСТАПАДА

БЕЛАРУСКАЕ ТЭЛЕБАЧАННЕ

6.30 Добрай раніцы, Беларусь! **7.00** Навіны.
7.10 Добрай раніцы, Беларусь!
8.10 "Сёння з вамі..." Уладзімір Сяксяеў. Частка 2-я.
8.45 Спажывецкая карзінка.
9.00 Навіны.
9.10 ТБ — школе. Геаграфія. 9-ы клас. Насельніцтва Беларусі. **9.40** Відэакурс англійскай мовы.
10.05 Шматгалоссе.
10.35 Мультфільм.
11.00 Навіны.
11.10 "Доктар Фінлі". 3-я серыя.
12.05 Камп'ютэрны палігон.
12.25 Спявае народная артыстка Беларусі Наталля Гайда.
13.00 Навіны.
13.10 Відзьма-нявідзьма.
14.10 Музычны салон з Элеанорай Язерскай.
14.40 Параграф.
15.00 Навіны.
15.10 Відэакурс нямецкай мовы. **15.30** "5х5". Праграма для старшакласнікаў.
16.00 Памежжа. Перадача з Гомеля.
16.30 Лёс мой і надзея.
17.00 Навіны (з сурдаперакладам). **17.10** "Адрас кахання". Паэтычная навела паводле вершаў і дзённіка Анатоля Вялюгіна.
17.25 "Сёння з вамі..." Доктар народнай медыцыны Віктар Мілько. **18.00** "Доктар Фінлі". 3-я серыя.
19.00 Баскетбол. Чэмпіянат Еўропы. Беларусь — Ізраіль.
20.45 Калыханка.
21.00 Панарама.
21.40 Падзея.
21.50 Беларускі хіт-парад.
18.00 Славянскі базар у Віцебску-98. Адкрыццё. Частка 1-я. **23.40** "Кінастружка".
23.55 Навіны.
0.05 Дзённік V Міжнароднага кінафестывалю "Лістапад-98". **0.20** Каралеўскае паляванне.
0.50 Цёмны пакой. "Праўдзіва".

ГРТ

8.00 Навіны.
8.15 "Жорсткі анёл".
9.15 "Тэма".
9.55 "У свеце жывёл".
10.50 "Хатняя бібліятэка".
11.00 Навіны.
11.15 "Разам".
14.00 Навіны (з сурдаперакладам). **14.15** "Новыя прыгоды Сіндбада".
14.50 "Покліч джунгляў".
15.15 "Дзіцячыя анекдоты".
15.35 "...Да шаснаццаці і старэй".
16.00 "Жорсткі анёл".
17.00 Навіны.
17.15 "Адгадай мелодыю".
17.45 "Гадзіна пік".
18.05 "Чалавек і закон".
18.45 "Цені знікаюць апоўдні".
19.45 "Добрай ночы, малышы! **20.00** "Час".
20.50 "Па-банку II, або Удар у адказ". Крымінальная камедыя. **22.25** "Служба выратавання".
22.55 Навіны.

РАСІЯ

6.00, 8.30, 8.50 "Добрай раніцы, Расія!
8.15 "Дзяжурная часць".
8.35 "Праграма перадач".
8.55 "Тавары — поштай".
9.00 "Акіян". Серыял.
10.00 "Весткі".
15.15 Мультфільмы.
15.30 "Першыя пацалункі".
16.00 Весткі.
16.30 "Вежа".
17.00 "Жыццё Кліма Самгіна".
18.30 "Дзяжурная часць".
18.35 Гісторыя адной падзеі.
19.00 "Весткі".
19.35 "Падрабязнасці".
19.45 "Сам сабе рэжысёр".
20.20 Час кіно. "Я сама" Крымінальная драма.
21.45 "Агата Крысці, Пуаро". Серыял.
22.45 "Дзяжурная часць".
23.00 "Весткі".
23.30 Тыдзень высокай моды ў Маскве.

НТБ

5.00, 5.30, 6.00, 6.30, 7.00, 7.30, 8.00 Інфармацыйная праграма.
5.10, 6.10, 7.15 Спорт.
5.15 "Дзень у гісторыі".
5.20, 7.25 "Крымінал".
5.35 "Градуснік".
5.40, 6.50 "У запас".
5.50 "Сённячка-Піцер".
6.15, 7.20 Надвор'е.
6.20 "Я — целаахоўнік".
6.25, 7.45 "Сённячка".
6.35 "Жывыя навіны".
6.40 Мультфільм.
7.35 "Вялікія грошы".
8.10 "Хуткая дапамога". Серыял. **9.00** "Сёння".
9.15 "Белы выбух". Гераічная драма. **10.30** Мультфільм "На чорны дзень".
10.40 "Серада". Экалагічная праграма.
11.00 "Сёння".
11.20 "Вечны покліч".
13.00 "Сёння".
13.25 "Каханне і тайны Сансет Біч".
14.10 "Сённячка".
15.00 "Сёння".
16.15 Свет прыгод "Залатыя крылы Пенсаколы".
16.00 "Сённячка".
16.35 "Доктар Куін, жанчына-ўрач".
17.30 "У запас".
17.40 "Крымінал".
18.00 "Сёння".
18.35 Футбол. "Спартак" (Масква) — "Штурм" (Аўстрыя).
20.35 "Герой дня".
21.00 "Сёння".
21.35 Футбол. "Інтэр" (Мілан) — "Рэал" (Мадрыд)
23.35 "Сёння апоўначы".
0.00 "Байкі са склепа". "Водаварот". Маст. фільмы.
0.20 Дзённік Лігі чэмпіёнаў.

КУЛЬТУРА

7.05, 11.30, 13.30, 19.30, 23.00 Навіны культуры.
7.25 "Галандская архітэктура ўчора і сёння", "Георг Хендрык Брэйтнер".
8.30 "Ноу-хау".
8.45 "Настальгія па "Чыстых сажалках".
9.00, 15.00, 17.00 Навіны.
9.05 "Пачатак невядомага стагоддзя". Кінаальманах. СССР, 1967 г.
10.20 "Акадэмія спорту".
10.40 "Шэкспір. XX стагоддзе". Перадача 2-я.
11.40 "Прасценіум".
12.40 І. Стравінскі "Гульня ў карты".
13.00 "Рускае мастацтва". Разьба і роспіс па дрэву.
13.45 "Побач з табой". Праграма аб сацыяльнай адаптацыі інвалідаў.
14.05 "Без візы". Падарожжа па Амерыцы.
14.20 "Асеннія партрэты". В. Руйковіч. **14.45** Сцэны з оперы "Мазепа".
15.05 "Вецер жніва".
15.50 "Лукамор'е".
16.10 Жывое дрэва рамёстваў".
16.15 "Гутаркі аб рускай культуры".
17.05 "2003".
17.10 Шэдэўры сусветнага музычнага тэатра.
17.40 "Баярскі двор".
18.10 "Нідэрланды", "Канцэртгебау, праз сто гадоў". "Партрэт Франса Хальса".
19.10 "Цуд-казка".
19.50 Да 100-годдзя МХАТА. "Тайны партрэтнага фае".
20.15 С. Рахманінаў. Варыяцыі на тэму Ф. Шапэна.
20.45 "Пасля навін".
21.05 Я. Габрыловіч "Апошні аўтограф". Глава 9-я.
21.25 "Два Уладзіміры ў пошуках свята".
21.45 Кінаальманах. Пачатак невядомага стагоддзя".

8-ы КАНАЛ

18.00 Праграма Кенета Коўпленда.
18.30 "Калі настане заўтра". Крымінальная драма.
19.45 "Урокі для Евы".
20.15 "Вечарніца".
20.30 Том Круз у фільме "Фірма". **21.45** "Муз-парад".
22.00 Кіану Рыўз у баевіку "Скорасць".

Галоўны рэдактар Алег КУЛІЦКІ

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
Рэгістрацыйны нумар 370.
ДЗЯРЖАЎНАЕ ПРАДПРЫЕМСТВА "ДОМ ПРЭСЫ". 22 00 13, МІНСК, вул. Б.ХМЯЛЬНІЦКАГА, 10-а

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; першага намесніка галоўнага рэдактара — 36-53-22; намесніка галоўнага рэдактара-адказнага сакратара — 36-40-63; аддзелаў: школ - 36-43-62, праблем выхавання - 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі - 36-41-55; ВНУ і тэхнікумаў - 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем - 36-44-25; культуры - 36-41-55.

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць сваё прозвішча, поўнасцю імя і імя па-бацьку, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Ала ШАЎЦОВА.

Друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку", 220041, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова № 7285
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Падпісана да друку 20.11.98 г. у 18.10
Наклад 54.000 паасобнікаў.